

VABA SÕNA

Nr. 5

15. märts

1925

Rahvaesindaja ja mandaat.

Meie põhiseaduse § 45 kuulutab: „Riigikogu liikmed ei ole seotud mandaatide läbi“. Mis tähendab see määrus? Ta tähendab seda, et keegi ei või anda rahvasaadikule kohuslikke juhtnööre selle kohta, kuidas ja mis suunas tegutseda ja kuidas otsustada üht ehk teist küsimust, vaid oma tegevuse määramisel ja ettetulevate küsimuste otsustamisel alistub rahvasaadik ainult oma südametunnistusele, talitades igas konkreetses küsimuses oma parema arusaamise järele. Sest rahvasaadik pole mitte volinik, vaid edustaja. „Suveräänse rahva edustajate karakteristiklik joon on aga see“, ütleb prof. Esmein, „et neile omistatud atribuutide piirides on nad kutsutud suuremal ehk vähemal määral otsustama vabalt, omatahteliselt rahva nimel, keda eeldatakse tahtvat nende tahtega ja kõnelevat nende suuga“. Rahvasaadik ei edusta mitte oma maanurka, kuigi ta selle poolt valitud, vaid kogu riiki; mitte väikest inimeste gruppi, vaid kogu rahvast. „Ta ei ole seepärast kohustatud nõu küsima või kuulda võtma oma valijailt mõnes eri küsimuses, kui ta ise ei arva selle kohase või mõistliku olevat“. (Blackstone).

See kontseptsioon on eriliselt välja kujunenud ja juured sügavale ajanud Inglise poliitilises ilmas, kus ta on saanud nagu aksioomiks, mis kogu parlamentliku elu aluseks, ja kust ta ka mujale levinenud.

Kui see kontseptsioon ongi praegu üldiselt maksev, siis sellele maksvusele pole ta pääsenud mitte korraga, vaid aastasadu kestnud arengu järele. Esimesed seisuste saadikud, kes Inglise kuninga kutsel möödunud aastasaja esimesel veerandil kokku tulid, olid seotud üksikasjaliste käsukirjadega, käskmandaatidega, ja ei võinud neist küsimuste otsustamisel kõrvale kalduda, ei võinud ilma oma volitajatega läbi rääkimata asuda teistsugustele seisukohtadele. Ja alles pikkamisi hakkas rahvasaadik emantsipeeruma oma valijaist, avardades oma volitusi ja kasvatades oma iseseisvust, lähenedes seega ikka enam kogu maa ja rahva täisvolilise ja vabalt otsustava edustaja seisukohale. Selle arengu haripunkt näib meie päivil juba möödas olevat ja rahvasaadiku tegevusvabaduse avardumise tendentsi asemele on asunud selle tegevusvabaduse piiramise tendents. Ja kui meie hakkame kindlaks määrama meie Riigikogu liigete tegevusvabaduse ja rippumatuse ulatust, kui hakkame määritlema põhiseaduse 45. artikli tõelist sisu ja väärtust, siis peame küll ütlemä, et meil ei saa kõnet olla nii avarast rahvaedustaja tegevusvabadusest, kui sellest kõnelevad Esmein ja Blackstone, ja kui võiksime, võib olla, järeldada esimesel pilgul sellest artiklist.

Demokratismi tõusu ja kasvuga, mis eriliselt silmapaistev olnud XX aastasajal ja mis uut hoogu saanud maailma sõja järele, näib lahutamata kaasas käivat rahvaedustaja tegevuse alaline kitsenemine ja piiramine. Selle asjaolu on ära märkinud muu seas prof. Hatschek, kui ta tähendab omas „Üldises riigiõiguse õpetuses“, et moodsal demokraatial, mis tähendavat rahvavalitust parlamentaarse valimisõiguse läbi, on suur kaldumus saadikute vahetada valijatega ümber kujundada m a n d a a t - v a h e k o r r a k s. „Imperatiivne mandaat, s. o. käsitus, et valitu on vaid valijaskonna hääletooru, näib juurduvat moodsa demokraatia olemuses“, ütleb ta. Mida aktiivsemaks muutub rahva osavõtt riigielust, mida enam kaldub raskuspunkt parlamendist rahvasse, seda vähem jääb ruumi rahvasaadiku tegevusele oma äranägemise järele, seda enam on rahvasaadik seotud oma valijate meelsuse ja tahtega. Kui heita lühike pilk asjade seisukorrale Inglismaalgi, sel klassilisel parlamentarismi maal, kus rahvasaadiku rippumatuse põhimõte on olnud erilise au sees, siis märkame ka sääl sama tendentsi. Valijaskonna meelsusest ärrippuvuse tunne on parlamendil nii tugev ja on jõudnud selle astmeni, et näiteks praegu vananeelsed, kel alamkojas otse masendav enamus, ei sõanda üles võtta kaitsetollide maksmapanemise küsimust, ja nimelt sel põhjusel, et nad eelmise parlamendi valimistel, mis sündisid just kaitsetollide küsimuse tähe all, vähemusse jäid. Selles vanameelsete vähemusse jäämises nähti aga rahva eitavat otsust kaitsetollide kohta.

Õigupoolest pole rahvasaadik kunagi olnud täiesti vaba ja rippumatu, alistuv ainult oma seesmisile veendumusile. Kui käskmandaat kaduski aja jooksul, kusjuures põhiseadused sageli nad otsekohe maksvusetaks kuulutasid, siis oli rahvasaadiku vabadus ja rippumatus ikka enam välis laadi ja tähendas rahvasaadiku vormilist vastutamatus oma valijate ees. M o r a a l - s e l t oli aga saadik alati seotud oma valijatega. Ta pidi teraselt jälgima nende meelolu muutusi ja juhtima oma samme kooskõlas nende muutustega. Mõistagi tundis ta end sääljuures olevat seda vabam, mida inertsem ja poliitiliselt ükskõiksem oli mass, keda ta edustas. Mida liikuvamaks muutusid aga rahvahulgad, mida võimsamalt hakkas kostma riigis nende hääl ja mida demokraatsemaks muutus käsikäes sellega riigikord, seda enam kahanes rahvasaadiku vabadus, seda enam sarnanes ta vahetada valijatega käskmandaatvahetusele.

See praegusaja demokraatlikes riikides eriliselt tugevaks muutuv tendents on leidnud pooldajaid nii riigiteaduses kui praktikas. Juba Rousseau, see demokratismi hiilgavam ja mõjukam apostel, pooldas teda. Eitades üldse rahva tahte edustamise võimalust, nägi ta rahvasaadikuis vaid komisare, kes pidid talitama saadud juhtnööride järele. See rousseauistlik kontseptsioon pole Prantsusmaal kunagi täiesti kustunud ja tõuseb aegajalt poliitilisele vaatepiirile. Nii oli 1793 a. põhiseaduses ettenähtud käskmandaat, 1875. a. põhiseaduste loomisel tehti samuti ettepanek, võtta põhiseadusse üles käskmandaat, sest, nagu kõnelesid ettepaneku tegijad, „meie tahame, et mandataarid ei lakkaks olemast mandataarid, et muutuda diktaatoriteks; meie tahame, et too, kel on kohuseks edustada rahvast, ei saaks asendada rahva tahtmist omaga“.

Samane tendents on laialt maad võtnud ka Põhja-Ameerika osariikides, kus põhiseadused vahel koguni ette näevad valijate õigust instrueerida oma edustajaid (to instruct their representatives).

On iseendast täiesti arusaadavad need põhjused, mille mõjul sünnib see rahvasaadiku rippumatuse piiramine valijaskonna kasuks. Tuleb ju silmas pidada, et kõik valimised, toimetatagu neid kas enamusliku või proportsionaalse süsteemi järele, sünnivad ikka valitavate meelsuse alusel. Valija annab oma hääle sellele, kes temale meelsuse poolest kõige soovitam ja kellest ta loodab tegevust ses suunas, mis tema, valija, arvates kõige õigem. Valitavad esitavad enne valimisi valijaile omad poliitilised programmid ja hääle andmisega kodanik nagu fikseeriks need programmid, võtaks selle ehk teise neist omaks ja määraks, kes peavad olema selle programmi elluviijad. Ja hääletaja kodanik jääb täie õigusega ootama ja lootma, et tema valitu jääb püsima kogu oma volituste kestuse ajal deklareeritud platvormile, mille tema, hääletaja kodanik, hääle andmisega aktsepteerinud ja hääks kiitnud. Ja mida üksikasjalisem ja konkreetsem on olnud see deklaratsioon, seda enam on rahvasaadik piiratud omas tegevuses, seda enam muutub ta oma valijaskonna hääletoruks ja tema volitus käskmandaadiks. Kui siis saadik oma volitusaja kestel muudab oma poliitilise credo. asudes tegutsema oma endistele seisukohtadele, võib olla, otse vastakas suunas, siis näevad ta valijad temas endi petjat, hoolimata põhiseaduse vabaksmõistvast paragrahvist.

Rahvasaadiku alistamine valijaskonnale ei sünni harilikult mitte otsekohe valijaskonna enda kaudu, vaid kaudselt ühe vahepäälse orgaani, nimelt poliitilise erakonna, partei kaudu, mis moodsas riigis võimsam tegur. Kuna kandidaatide ülesseadmine valimistel, nii enamusliku kui proportsionaalse süsteemi juures, sünnib ikka parteide poolt, siis esinevad rahvasaadikud eesjoones partei tegelastena, kes seavad oma samme partei taktipulga järele. Parteid kontrollivad oma liigete tegevust ja see kontroll on vahel nii vali, nii kaugele ulatav, et rahvasaadikud näivad vahel täiesti kaotanud olevat oma rippumatuse ja oma mandaadivaba seisukoha, liikudes ja tegutsedes ainult partei keskkomitee traditõmbel. Vastutus valijaskonna ees muutub õigupoolest vastutuseks partei, täpsemini partei keskorgaanide ees, kes võtavad endale sagedasti rahvahuvide kaitsja aunime. Ja parteil on käepärast küllalt mõjuvaid abinõusid selleks, et taltsutada ja alistada endale rahvasaadikut.

Kuid kõnealuse eseme vaatekohast on tähtsusetä, kuidas sünnib tegelikult rahvasaadiku tegevusvabaduse piiramine, kas valijaskonna enda poolt otsekohe, või mõne erilise orgaani poolt. Oluline on see fakt ise, et rahvasaadikul pole tegelikult seda rippumatust, seda iseseisvust oma tegevuse määramisel, mida võiksime järeldada põhiseadustes sagedasti sisalduvast mandaadi keelust. Omatahteline ja vaba otsustuse võimeline rahvaedustaja, kes pole kohustatud kuulda võtma ei kellegi nõu, on muutumas meie päevil piiratud tegevusvabadusega ja konkreetsetl äramääratud tegevuskava külge seotud rahva volinikuks, kes igal sammul peab arvestama ja silmas pidama oma valijaskonna meeoleu.

Kui see tendents osutab suurt kasvu enamusliku valimisviisiga mais, näit. Ameerikas, kus käskmandaat koguni põhiseaduste kaudu lubatuks tunnustatud, nagu nägime, siis veel soodsam pind paistab ta arenemiseks olevat proportsionaalse valimisviisiga mais, seega muu hulgas ka meie vabariigis. Ja seda nimelt järgmistel põhjustel:

Proportsionaalse süsteemi eesmärgiks on esindada rahva sees olevaid poliitilisi gruppe selles vahekorras, milles nad osutusid valimistel, seega luua

rahvaesindusest rahvas miniatiüiris. On selge, et seda eesmärki võib see süsteem saavutada, pääle muude tingimuste, ainult siis, kui saadikud oma volituste kestuse ajal ei muuda oma poliitilist meelsust, kui nad jäävad püsima neile platvormidele, mille alusel nad valiti rahvaedustusse. Kui meie Riigikogu liikmed, käsitades põhiseaduse 45. artiklit ta mõeldavas ulatuses ja pidades endid täiesti autonoomseks ja vabaks, hakkaks rändama parteist parteisse, multes seega oma poliitilist programmi, siis kaoks proportsioon ja kogu see valimissüsteem laguneks oma alustes, ta olemasolu mõte, ta raison d'être oleks hävinend. Proportsionaalne süsteem võib rahuldavalt funktsioneerida ainult siis, kui rahvasaadikud pärast valimisi ei muuda parteid ja kui parteid ei muuda oma platvormi. fSee süsteem eeldab seega parteide ja nende programmide stabiilsust ning koosseisude arvulist muutmatust. Ehk teisiti: proportsionaalne süsteem eeldab rahvasaadiku tegevust valimiste ajal deklaritud platvormi alusel.

Ka enamusliku valimissüsteemi juures on rahvasaadiku rippumatus sagedasti väga tunduvalt kitsendatud. Kuid selle süsteemi raamidesse mahub väga hästi ka rahvasaadiku iseseisvuse põhimõte, see viimane on just selle süsteemi juures välja arenendud oma haripunktini. Proportsionaalse valimisviisi juures ei või aga see põhimõte kunagi pääseda maksvusele kogu omas ulatuses, sest ta purustaks sel korral selle süsteemi elunärvi.

Kui suures ulatuses võib ta siis maksev olla selle süsteemi juures? Milline tähendus võib olla meie põhiseaduse 45. artiklil meie proportsionaalse süsteemi juures?

On selge, et üldist põhimõtet: „Riigikogu liikmed ei ole seotud mandaatide läbi“, ei või meie mõista nii avaralt, kui Esmein või Blackstone. Teda tuleb mõista märksa kitsamas tähenduses, kusjuures ta muutub väga oluliseks korrektiiviks meie rahva ja ta edustajate tegelikus vahekorras. Selgitagem seda mõtet lähemalt!

Rahvasaadiku absoluutne autonoomsus ja rippumatus valijaist pole kunagi kusagil teostunud. Teoreetilist põhimõtet, et rahvasaadik ei ole seotud mandaadiga ja instruksioonidega, on tegelik elu korrigeerinud ja piiranud, surudes rahvasaadikule pääle ühe ehk teise poliitilise programmi ja teguviisi. Demokratismi arenedes ja hulkade mõju kasvades, millega kaasas käib rahvasaadiku ärarippuvuse tõus, näib see põhimõte kaotavat oma tsentraalse asendi ja muutuvat ise korrektiiviks faktilisele olukorrale. Meie päevil ei tähenda ta enam mitte rahvasaadiku täielist autonoomsust, mitte seda, et ta ei ole seotud oma valijate meelsusega, et ta võib vabalt kõrvale kalduda neist põhimõttest ja sellest tegevuskavast, mille alusel ta rahvaesindajaks valiti ja mis valijate poolt häälte andmisega hääks kiidetud, vaid ta tähendab seda, et ülesseatud programmi piirides on rahvasaadikul otsustamisvabadus. Programmis sisalduvaid üldiseid põhimõtteid võib ta liigitada ja konkretiseerida oma seesmise äratundmise ning oma parema arusaamise järele ja anda neile üks ehk teine kuju, võib valida meetode ja teid nende teostamiseks. Ühe sõnaga: programmi lünkade täitmine selle programmi teostamise olude kohaselt peab sündima täiesti rahvasaadiku enda vaba äranägemise järele.

Siit järgneb, et meie põhiseaduse § 45-da mõju ja maksvus on iseendast muutlik suurus ja oleneb tegevusprogrammide tihedusest. Mida üksikasjalisem ja konkreetsem programm, seda väiksem liikumisvõimalus rahvasaa-

diku vabale taatele; ja ümberpöördukt — see liikumisvabadus on seda suurem, mida üldjoonelisem tegevuskava.

Osutatud piirides ei ole keegi õigustatud kitsendama rahvasaadiku otsustusvabadust. Eriti on see maksev poliitilise partei kohta, kel tendents ette ära määrata igat rahvasaadiku sammu. Paistab koguni, et selles rahvasaadiku vabaduse kaitsmises partei orjastamistungi vastu peitubki põhiseaduse kõnealuse artikli pää väärtus meie praegustes oludes. Enamusliku valimisviisi juures, kus rahvasaadikud valitakse igauks üksikult vähemate valimisringkondade järele, alistub rahvasaadik kahele mõjurile: ühelt poolt kõidavad teda valijad oma sageli peensusteni ulatavate soovide ja instruksioonidega, kuna teiselt poolt püüavad oma mõju maksma panna ka parteid. Proportsionaalse valimissüsteemi juures kahaneb aga esimese mõjuri tähtsus miinimumini. Kuna valimised sünnivad suuremate valimisringkondade järele ja mitte isiklikult, kusjuures rahvasaadiku isiklik kokkupuude valijaskonnaga on sageli minimaalne, siis puudub mõistagi valijaskonnal võimalus mõjutada otsekohelelt rahvasaadikut. Jääb püsima teine mõjur, partei, kelle tähtsus aga ei kahane, vaid koguni kasvab valijaskonna oma arvel. Ja partei ülivõim peab tagasi suruma meie põhiseaduse § 45. Kuna parteide programmid sisaldavad enamasti ikka üldiseid põhimõtteid, ja ainult harukordadel üksikasju, siis on rahvasaadiku liikumisvabaduse võimalik amplituud õige suur. Ja tuleks ainult soovida, et neis piires rahvasaadikud säilitaksid oma rippumatuse ja vaba otsustusvõime.

Põhiseaduse kõnealusel artiklil võib siiski vahel olla ka märksa avaram tähendus. Kuna ta ajalooliseks põhipüüdeks on kindlustada riiklikkude küsimuste otsustamist rahvasaadiku poolt rahvasaadiku enese parema äratundmise ja veendumuste kohaselt, siis võib ta erandlikel kordadel õigustada rahvasaadikut loobuma oma senisest poliitilisest credost ja asuma tegevusse hoopis teises suunas, kui seda muutust nõuavad rahvasaadiku enda arusaamine ja veendumused. Ta on loomulik pääsetee sellest ummikust, kuhu võiks rahvasaadik sattuda selle põhimõtte vankumata ja sirgjoonelisel teostamisel, et rahvasaadik pole muud, kui oma valijaskonna hääletoru. Kuid § 45-nda käsitamine selles avaras tähenduses meie praeguse riigikorra juures peab vist küll jääma lubatavaks ainult erakondseil juhtumusil ja see artikkel ei kõiguta seepärast rahva ja ta saadiku üldiseid aluseid, mis selles seisavad, et rahvasaadik oma volituste kestel ei ole õigustatud muutma oma poliitilist meelsust, loobuma neist ülesandeist, mis ta enda pääle võtnud valimistel; ta peab püsima jääma selle poliitilisele platvormile, mille alusel ta rahvaedustajaks valiti.

Arn. Susi.

Poliitika ja kasvatusse põhilausead ja hingeelu seadused.

Demokraatia on kõige raskem valitsemise vorm (democracy is the most difficult form of government). Sellele teadmisele on Ameerika demokraadid juba ammu jõudnud. Kuid nad on ka abinõu leidnud, mis võimaldab siiski selle kõige raskema valitsemise vormi juures püsida. Selleks abinõuks on kodanikkude kasvatus. Sellega on demokraatlisel riigis poliitika ka väliselt seotud kasvatussega.

Sisemine side poliitikal kasvatusena seisab selles, et kumbki neist tahab vormida kodaniku elu, kasvatus nimelt hingeelu, poliitika ühiselu. Elu on väga keeruline loodusnähtus, hingeelu ja ühiselu veel keerulisemad. Sellest järgneb esimene põhilause:

I. Poliitika ja kasvatus on ülikeerulised tegevusalad.

Ei ole nende ridade ülesandeks lugejale selgeks teha katsuda, kui suure tegeliku tähtsusega on selle ja järgnevate lühikeste lausete mõtte omandamine igale kodanikule. Need read tahavad ainult neid lauseid esile tuua ja nende pääle ainult kergelt tähelepanu juhtida.

Praegusel ajal osatakse nii paljuid loodusnähtusi inimeste jaoks tööle rakendada. Näib nüüd küll täielik õigus olevat inimest nimetada looduse valitsejaks. Kuid vaadeldes ligemalt seda, kuidas inseneer loodusnähtusi tööle rakendab, märkame, et selleks tuleb tal piinlikult täita nendesamade loodusnähtuste seadusi. Kasvataja ja poliitikamees tahavad tööle rakendada kodanikkude hingeelunähtusi. Sellest järgneb teine põhilause:

II. Poliitikal ja kasvatusel võib olla seda enam saadusi, mida enam poliitikamees ja kasvataja täidavad hingeelu seadusi.

Loodusteaduse keerulisemates harudes, näiteks juba ilmastiku teaduses, mille najal ilmade muutusi ennustatakse, või jälle elektrilainete teaduses, mille najal saame ka meie oma kodus istudes kuulata kõnesid ja muid ettekandeid pea igast Euroopa nurgast, — nendes keerulisemates loodusteaduse harudes on seaduste tundmine suurelt osalt teist laadi, kui lihtsamates harudes, nagu füüsikas ja astronoomias. Keerulisemate nähtuste seaduste tundmine on alles kujunemisel, nii et iga märkamise ja iga katse saadust tuleb tarvitada nende seaduste tundmise täiendamiseks. Need seadused on niinimetatud *empüürilised seadused*. Et nende empüüriliste seaduste põhjal saab siiski palju ära teha, seda näitab muu seas ka viimase aja edu lennuasjanduse alal. Veel mõnekümne aasta eest olla isegi suur tehnikamees *Edison* lennukatseid asjatuks pidanud, kuni ei ole põhjani uuritud lindude lennu seadused.

Et hingeelu on keerulisem loodusnähtus, sellest järgneb kolmas põhilause:

III. Hingeelu seaduste tundmine on alles kujunemisel, nii et iga märkamise ja iga katse saadust, nii praegusest ajast kui ka endisest (traditsiooni või instinkti kujul) tuleb tarvitada nende seaduste tundmise täiendamiseks, aga igatahes tuleb tegutseda juba nende siiamäalse tundmise põhjal.

Selle põhilause järgi tuleb hinnata ka neid hingeelu seadusi, mis siin järgnevates ridades esinevad: need ei ole seadused harilikus loodusteaduse mõttes, vaid ainult empüürilised kokkuvõtted. Kes neid tõsiselt silmitsseb, sellele tundub küll, et need nagu iseenesest mõistetavad lühikesed laused peaksid kõik järgnema ühest või paarist päris seadusest. Kuid need päris seadused ootavad alles oma lõpulikku kujunemist.

Väga lihtsustatud pildiks sellele keerulisele loodusnähtusele, mida meie eluks nimetame, on vee liikumised säääl, kus kõrgemalt kohalt madalamale voolav vesi põrkab vastu mingit poolikut takistust. Säääl sünnib vee sees lugemata palju pööriseid, mis koha pääl või edasi minnes tüki aega nagu elavad, alles aegamööda kadudes. Nii voolab kiirte energia päikesest igale poole

laiali, pörkab väga väikeselt osalt ka vastu maakera ja toidab siin neid energia pööriseid, mida elavateks olevusteks nimetatakse. Päikese energiat imevad taimed õhust ja mullast, loomad taimede viljast ja lihast. Imevad seda energiat ja kui teda juba küllalt on kogunenud pingulolevaks jõuks, siis pillavad seda laiali oma viljana ja tööna, et teda jälle uuesti imeda ja pillata, sest nii on mõnus... Tuleb küll lugeda esimeseks hingelu seaduseks, et

I. Elada ja nimelt mõnusasti elada püüab iga elav olevus. (Egoismi seadus.)

Niinimetatud arenenud hingeelu ehk meele esimeseks avalduseks on küll märkamine. Kuid see märkamine saab avalikuks alles siis, kui tema kaasas käib mõnu või vastikuse tunne. Või vahest õigemini peaks ütleva, et meie kõneleme elava olevuse mõnutundest mõne mõju all siis, kui näeme tema tegevust selle mõju rohkendamise poole, ja vastikuse tundest mõne mõju all siis, kui näeme elava olevuse tegevust selle mõju kahandamise poole. Siit nagu paistaks silma teine nii poliitikamehele kui ka kasvatajale väga tähtis hingeelu seadus:

II. Tunded toovad ja juhivad tegevust.

Sofoklese sõnu sugu teisendades võib siis ütelda: asjata on poliitika ja kasvatus, kui hooletusesse on jäetud kodanikkude tunded. Kuid tunded üksi on jällegi võimetud. Tunnete seadusele tuleb kohe kõrvale jõu ja vilumuse seadus kolmandaks:

III. Tunded toovad tegevust alles siis, kui selleks on juba pingul jõudu ja ka vilumust.

Ei ole ükskõik, kas tegevuse toob mõnutunne või vastikuse tunne. Nii poliitikamehel kui ka kasvatajal on enamasti kergem oma kavatsuste läbi viimiseks tarvitada oma mõjualuste vastikuse tunnet. Kuid

IV. Paremaks tegevuse toojaks tuleb pidada mõnutunnet.

Mõnusid on jaotatud füüsilisteks ja hingelisteks. Füüsiliselt mõnus on näiteks mõne söögi või joogi maitmine, hingeliselt mõnus on näiteks oma jõu külluse, oma vilumuse ja oma tegevuse märkamine. Ei ole jälle ükskõik, misuguse mõnu tunne tegevuse toojaks on, vaid

V. Hingelised mõnud on suuremad. (Epikuros.)

Hingeliste mõnude hulgas on oma ümbruse mõnusa elu märkamise mõnu. Selle mõnu kohta käib järgmine eitav seadus:

VI. Ei ole mõnus märgata oma ümber mõnuta elu või koguni elu hukkumist. (Altruismi seadus.)

Kus hingelisi mõnusid paremateks peetakse ja kus hingeliste mõnude jaoks võimalused ei puudu, sääl öeldakse kultuuri olevat. Kuid

VII. Kultuur edeneb visalt, aga langeb kergesti.

Valitseja ja kasvataja võivad kergesti kalduda oma mõjualuste sundimisele. Selle vastu käib kaheksas seadus:

VIII. Kestev sund halvab elu.

Kuid ajutine sund on nii valitsemises kui ka kasvatuses sagedasti selleks tarvilik, et ühiselu juhtida uutesse roobastesse või kasvandikule kätte õpetada uusi — alguses vahest vastikuid — võtteid ja tahteid.

On silmapilkusid, kus korda läheb oma mõjualuseid harjumata hoogsalt tööle tõmmata, neid, nagu öeldakse, v a i m u s t a d a. Nendest silmapilkudest jääb igal osavõtjal mõnus mälestus järele ja säääl saadetakse nii mõnigi kord toime, mida ükski sund ei oleks suutnud. Kuid

IX. Kestev vaimustus on võimata.

Küll on aga nii riigis kui ka koolis

X. Kestev kord mõnusa elu üks eeldus,

olgugi, et see kord vahest ka valus tundub. Sest vali seadus on parem kui seadusetus — *lex dura, tamen lex* — ja seaduste sagedane muutmine ligineb seadusetusele, kuna ühiselu ja hingeelu keerulikkuse pärast ei saa ükski ühise elu korraldus olla puuduseta.

J. Sarv.

Midagi ajakohaüt kultuurkapitali puhul.

Kultuurkapitali mõtte tekkimisel ja selle levinemisel oli õige palju tolmu ja tossu, isegi riigikogus, aga nüüd, kus seda seadust arutati ning ta vastu võeti, sündis kõik imekenasti ja vaikselt. Võis tundmus tekkida, et rahvaasemikkudel oli üsna ükskõik, mis otstarbeks kultuurkapital asutatakse, pääasi — et ta oleks asutatud. Valmis ja seega kaelast ära. Eriti ilmenes see meeleolu tõsiasjas, kui kergesti, ootamata ja ettevalmistuseta ka ajakirjandus kultuurkapitali kasutajaks vastu võeti. Siit peab tahes või tahtmata järel-dama, et kui algusest saadik kohe kultuurkapitali mõtte õhutamisel ka ajakirjandus arvesse oleks võetud, siis oleks kogu ettevõtte või asutus kohe arusaadavana ning vastuvõetavana tundunud, nii et kapital oleks meil juba vististi ammu töötanud.

Ajakirjandus on tarvilik asi, sellest saab igaüks aru, ja et tarviliku asja edendamiseks kapitali peab asutama, see on enam kui tarviski selge. Ajakirjandus teeb pisut poliitikat, teeb pisut kirjandust, teeb mõnikord isegi pisut kapitali, seda teavad kõik, kuidas ei peaks siis niisuguse ettevõtte hääks kapitali asutama, mis teeb poliitikat ja kapitali. Üsna arusaamatuks jäi, miks ei tehtud ka karskust kultuurkapitali osanikuks, puutub ju selle tegevus pisut kokku piiritusega, mis puutub kokku kapitaliga, mis puutub kokku poliitikaga, mis puutub kokku kogu rahvaga ja selle rahva valitsusega. Selleks, et karskus pidi kultuurkapitalist loobuma, võis ainukene tõsine põhjus olla: kõik, mis piiritusega kuidagi ühenduses seisab, lõhnab nii suurtest kapitalidest, et kultuurkapital oma kõhnusega kelleski tõsist isu ei äratanud. Siiski, on olemas veel teine võimalus: kapital ja poliitika ei või kultuurkapitalist midugi osa saada, kui nad peavad laksma enda pääle kõlbliselt mõjuda. Vähemalt toonitati seda ajakirjanduse puhul. Need kultuurialad, kus kapitali ja poliitikat vähem liikumas — kirjandus, muusika, kujutav kunst jne. — jäid sellest nõudest peaaegu puutumata. Kas peeti neid viimaseid muidugi kõlbliseks, oli nende kõlbluse tõstmiseks igasugune lootus kadunud või loodeti, et küll kapital isegi igamehe kõlblisemaks teeb; igatahes toonitati kultuurkapitali vastuvõtmisel eriti ajakirjanduse puhul kõlblist momenti. Ehk võiks siit kurnis tõenäoliselt järeldada, et kuna ka piiritusse puutuvad asjad suuremate

kapitalidega ühenduses, siis oleks ka siin kultuurkapitalist osasaamine ühendusse pandud kõlblise tasapinna tõstmisega, millega aga piirituse lõhnad kuidagi hästi ei taha sobida. Nõnda siis jäigi karskus kultuurkapitalist välja.

Aga ajakirjandus sobis kõlbluse tõstmisega. Sellest järgneb: kapital ja tal, millel nimeks kultuurkapital — see aitab. Lehtede omanikud või aktsiopolitiitika olgu kõlbline või kui ta muidu ei ole, siis asutagem selleks uus kapinäärivad tulevad saata mitte kapitaliga, vaid kultuurkapitaliga (pangem hoollega vahet tähele!) väljamaale oma kõlblust täiendama kõlblise poliitika ja kapitali tegemise otstarbel. Sest üsna mõtteta oleks mõnda toimetusliiget, või olgugi see päätoimetaja ise, kultuurkapitali toetusel kuhugi läkitada, ei ju määra tema lehe sihti ega toonigi. Üks kui teine olenevad paratamata kapitalide võistlusest. Ajakirjanik langeb ka Eestis kord korralt ikka enam ja enam sinnasamasse, kus on tema vanem ja vilunum ametivend Lääne-Euroopas: temast saab kapitali ori; kapital määrab tema ilmavaate ja tõekspided, vastasel korral ei või ta teda tarvitada. Eila oli see vähem tõsi kui täna, homme juba rohkem kui täna. Pole midagi parata. Nõnda siis jääks kultuurkapitalil ajakirjanduse kohta mitte enam kõlbline, vaid ainult üldine arendav mõju. Muidugi, ka see on hää asi, kuid ta pole see, mida kätte saada taheti. Ta oleks lihtsalt hariduse andmine, mida vajavad mitte ainult ajakirjanikud, vaid ka õpetajad, võib olla pastoridki ja professorid. Aga see kuuluks vististi enam haridusministeeriumi, kui kultuurkapitali valdkonda. See kuuluks kõigepäält ajakirjanduse enda valdkonda ühes sellekohase kapitaliga.

Tähendasime juba, et ajakirjandus on tarvilik asi ja tema toetamisest saadi riigikogus viibimata, peaaegu sõnalausumata aru. Võimalik isegi, et kultuurkapital just sellepärast viimaks eluõiguse omandas, et tema osanikuks said niisugused kõigile arusaadavad ja tarvilikud asjad, nagu on seda ajakirjandus ja sport. Muidu, tõepoolest muidu oleks võinud kultuurkapitalil ehk veel kaua haprasti minna, nagu tal juba nii kaua oli haprasti läinud. Sest et „lendavatele sigadele“ oleks mingisugust kapitali vaja, seda ei usu Eestis küll peaaegu keegi. Nõnda siis — tänukumardus ajakirjandusele ja spordile! Ja olgu nad päris kindlad, siinkohal kirjutatud read ei taha kuidagi nende vastu sihitud olla, nad tahvad ainult olukorda analüüsida, võtab ju nende ridade autor ühest kui teisest alast isegi tegelikult osa, mille tõenduseks needki read. Mis aga spordisse puutub, siis eelistan puulõikamist pommitõstmisele või rusikavõitlusele, heinaniitmist või vilja rõuku panemist võidujooksmisele ja -hüppamisele. Kuid see on puht harjumuse asi, täiesti harjumuse asi. Ja võimaluse küsimus. Kui tahate — kapitali küsimus.

*

Kultuurkapitali valdkonda ühendati meil üldiselt arusaadavad kui ka arusaamatud asjad. Aga nendega on ilmas ikka imelik lugu olnud, nimelt: kõik, mis inimestele arusaadav, see saadakse lihtsalt kapitaliga, mitte aga kultuurkapitaliga, ja kõik, mis arusaamatu, seda ei saada mitte mingisuguse kapitaliga, harva kultuurkapitaliga. Arusaadavaid asju toetavad kõik: riik oma orgaanidega, pangad, ärid, kogu seltskond; arusaamatuid asju ei toeta aga keegi, ehk olgu siis et kultuurkapital. Sellepärast on nii raske aru saada, mis kapital see õige on, kui ta toetab ühel hoobil niihästi arusaadavaid kui ka arusaamatuid asju. Üks kahest, kas on kapital ise pisut võlts või on seda tema nimi. On ta tõepoolest kultuurkapital, siis on ta ormale liig laialdased ülesanded võtnud, või ta on lihtsalt kapital ning siis ei saa kuidagi aru, miks

ei või ta ka karskust, sugulist kasinust, tervishoidu, eriti aga kodumaiset kor-
terikultuuri edendada, mis oleks üpris tarvilik ja arusaadav, sest tema aitaks
ka kõlblust tõsta. Ja siis veel vanavara! Kulu jäi ometi tema kultuurkapitali
puhul?

Arusaadavate ja arusaamatute asjadega on veel teine imelik lugu: ainult
nende viimastega ühenduses on hakatud aimama selle sigimist, mida nimeta-
takse kultuuriks. Kingsepp, rätsepp, insener, ajakirjanik jne. valmistavad turu-
nõuetele vastavalt, valmistavad tänasele päevale, sest keegi ei sooviks ometi
isamaalisi kontse või taljet, mis kõlbaksid meie laste või nende järeltulijate
jalgele ja pihale. Keegi ei soovi sildu ega teid, mida mõistaks tarvitada ainult
tulevad põlvned. Keegi ei ihka ajakirjandustki, mis oleks määratud tulevikus
lugemiseks, mitte aga tänapäev. Muidugi, kui me kõiki neid kontse, taljesid,
sildu, teid, ajalehti jne. hakkaksime tõepoolest tulevikust unistades valmis-
tama, kui trükiksime ajalehti, mida ükski ei loe, siis peaksime muidugi nende
väljaandmiseks kultuurkapitali asutama — kultuurkapitali kontsadele, talje-
dele, sildadele jne. jne. Aga kõik need asjad on tänini praktiliste elutarvi-
duste hulka loetud ja needsinatsed on pidanud ikka omaga välja tulema.
Oleme ikka lasknud kingsepad, insenerid, poliitilised ajakirjad ja ajalehed
nälga surra, kui nad ei oska tarvitajate vajadusi oma kasuks võita. Neile pole
keegi abirahasid asutanud ega auhindu välja jaganud.

Kirjanduse ja kunstiga näib aga olevat otse vastupidine lugu: neis otsime
ikka midagi jäädavamat; neis otsime pääasjalikult oma tulevikku. Neis ta-
haksime otsida mitte oma tänast päeva, vaid palju enam oma hommist, või
meie ei otsi neis üldse midagi, meil pole nende järele vähematki tarvidust,
meil puudub neist vähemgi arusaamine. Kultuurkapitali asutades ei mõelnud
vististi keegi kirjandustki ja kunsti kui tervikut, vaid teatud valikut ühest kui
teisest. Kuigi mitte tänapäev, siis ometi tulevikus tekib ka meil, nagu mu-
jalgi, teatud tõug kirjandust ja kunsti, millel on ainult praktiline tähendus ja
mis selle tõttu enda tootamise ilusasti ära tasub. See on kirjandus ja kunst,
mis ei taotle kunagi hommist päeva, tulevikku, vaid mis kuulub paremal kor-
ral ainult tänasele päevale, enamiste aga minevikule, ja sellele kultuurkapi-
tali asutada, tähendaks sama palju kui seda teha kontsade või taljete suhtes.
Sellelaolist kultuurkapitali, abirahasid või auhindu pole vististi ka kusagil mu-
jal olemas. Mõistagi, et arvamised võivad tänase ja homse kunsti ning kir-
janduse suhtes lahku minna, aga see ei muuda kuidagi tõsiasja, et üks kui
teine olemas.

Arusaamatute ja ebatarvilikkude asjadega on veel see imeline lugu, et
neid ei ole võimalik kuidagi otseteed saavutada. Ameerikas leiduvat näiteks
umbes sada kunstiakadeemiat, aga mis sääb ometi puudub, see on kunst —
kunst, mis taotleks Ameerika tulevikku, tema hommist päeva. Arusaamatuid
ja ebatarvilikke asju on väga raske õpetada, raske omalgi õppida. Nii mõ-
nigi kord ei idane nad isegi kullalaval. Veel pole kunsti leitud, kuidas sõna
tõsisel mõttes kunsti õpetada. Õpetus puutub ikka ainult kunsti praktilist
külge. Samuti maksab see kirjanduse kui kunsti kohta, milles aimame oma
hommist päeva. Tema tekkimist võib ainult soodustada ja selleks soodusta-
miseks ongi määratud kõik need abirahad, auhinnad ja kultuurkapitalid. Pääle
seda jääb ainult — oodata, kas hakkame sõnastama, pinseldama ja raiuma
oma rahva hommist päeva või muutume tasapisi tänaseks päevaks, saame
praktiliseks elutarviduseks, hakkame tootama üldiselt arusaadavaid ja tarvi-

likke asju ning asjakesi ning siis kuulume õigusega ajakirjanduse ja spordi hulka.

Issand olgu meile ja meie rahvale ning tema tulevikule sel päeval, kus see sünniks, omas helduses armuline! Olgu ta meile armuline kogu selle hulga pääle vaatamata, kes niisugusel kurjal päeval meie arusaadavusest ja tarvilikkusest kiidulaule rökkab, sellele viirukit suitsetab! Löögu ta meid omas helduses vähemalt pilkase pimedusega, et me ei sel ega tuleval põlvel ei taipaks, kuidas oleme lipukandjaist saanud sabassörkijaiaks!

*

Kultuurkapital on teatud mõttes *contradictio in adjecto*. Tema asutajaks ning loojaks on demokraatline ühiskond ja riik, aga ometi on ta määratud ebademokraatlike asjade soodustamiseks, mis ei kuulu ei tänasele päevale ega ka demokraatlisele hulgale. See vastolu on iga kultuurkapitali nõrk külg, see on tema südameuss. Meie rahvaasemikud tahtsid selle pureva südameussi seega tappa, et nad pistsid kultuurkapitali soodustuse piirkonda ka mõned läbi ja läbi demokraatlikud asjad, kuid vaevalt võib oletada, et see palju aitaks. Kui mujal sellekohased kapitalid loodetavaid tagajärgi pole andnud, nagu Dr. Luiga „Vaba Maas“ ütleb, siis peitub pääpõhjus just tähendatud vastolus.

Kirjandust ja kunsti on ikka toetatud, kui mitte riikliselt või ühiskondliselt, siis üksikute huvitatud ja rikaste eraisikute, võimuvalitsejate ja jumala armust troonil istujate poolt. Sel ajal oli kunst ja kirjandus täie teadmiseiga aristokraatline nähtus. Põrmugi ei arvestanud ta hulgaga ega tema maitsega. Temal oli ainsaks ülesandeks ja kohuseks: rahuldada oma lahket soodustajat. Aga see soodustaja ja tema kitsas ringkond oli oma aja kohta võimiste, nõudmiste ning maitse tipp. Sääli ei rääkinud keegi mingisugusest keskpärasusest, mis on paratamata tingimuseks igas hulgaga arvestamises. Ja kuigi kunstnik loojana ka siin ajuti oma soodustajas kokku pörkas mingisuguse keskpärasusega, siis oli selle tasapind ometi võrdlemata kõrgem kui hulga keskpärasuse oma. Aristokraat soodustas kunsti ja kirjandust oma arenenud aristokraatlike nõuete täitmiseks. Nõnda tekkis nii paljugi sellest, mida nimetame euroopa kultuuri kõrgemaiks saavutusiks, sest euroopa kultuur on oma sisemises üdis läbi ja läbi aristokraatline.

Aga rikas eraisik, võimuvalitseja ja jumala armust troonleja kui kunsti ja kirjanduse soodustaja on ajalukku varisenud. Nende asemele on astunud demokraatline ühiskond ja demokraatline riik. Mida peavad siis nemad soodustama? Kas ka selle loomist, mida maitsevad ainult üksikud või ainult seda, mis rahuldab demokraatlike hulga nõudeid? Me oleme õppinud nii väga Euroopat toonitama, kui räägime kirjandusest, kunstist ja kultuurist, kuid Euroopa on selles asjas aristokraatline. Jääb üks kahest: kas loobume Euroopast, mis nii kui nii tähendab meil sagedasti ainult Soomet, või hakkame nagu Euroopagi ka demokraatlike riigikorra juures aristokraatlist kultuuri kõigi tema nähtustega soodustama. Aga ütelge siis: mis on „aristokraatlisel“ kunstil ja kirjandusel läbi ja läbi demokraatlike ajakirjandusega tegemist, et nad sama sossu otsa panime? Kas tõesti kuulub samasse valda sõrmede väledus tooniredelil ja jalgade väledus staadionil? Aga ehk võiks siis ka väleduse hippodroomil lisaks võtta? See oleks vähemalt läbi ja läbi aristokraatlik väledus.

On väga tõenäolik, et me kord korralt ikka enam ja enam aristokraatlikkusest loobume. Ka kunstis ja kirjanduses. Ikka enam ja enam kaldume demokraatlike keskpärasuse austamise poole, nagu see hakkab moodi minema Euroopaski. Oma arusaamises ilmast ja inimesist läheneme Aristotelesele, kes soovitab kuldset keskteed. Kunstis ei armastata enam niipalju kindraleid kui reamehi, aina reamehi. Igast kindralist püüame maksku mis maksab lihtsõduri teha. Kirjanduses sööb demokraatline südameuss veel sügavamale. Kui siin juhtub — ütlen meelega „juhtub“, sest kõik suur ja silmapaistev tundub kunstis ja kirjanduses palja juhusega, mille ainult tagant järele püüame paratamatuseks seletada — jah, kui kirjanduses juhtub mõni teos, mis julgeb tsipakenegi üle „demokraatliku“ keskpärasuse küünida, siis nimetame seda lihtsalt plagiaadiks, paremal korral näppamiseks. Meie kõik oleme veendunud, et kirjanik demokraatlikus ühiskonnas ei või ometi kunagi loobuda demokraatlikust keskpärasusest — isegi kirjutades mitte. Meil on niisugune imeline rahuldav enesetundmus, kui leiame kõik demokraatliselt keskpärastena, ja häääl meel paneme sellekohasele otsusele ka oma käe alla, teades: ei ole sa demokraatlik, siis oled seda mõne võõra kurjal eeskujul. Hoopis teine lugu on arvustuste asjus. Siin talitab meie demokraatlik meel vastupidi, nimelt: ilmub sinu kohta arvustus või lihtsalt kirjutus, mis sind kuidagi võiks katsuda keskpärasusest kõrgemale tõsta, siis paneme jällegi kohe oma käe alla kinnituseks — armas veli, selle arvustuse oled sa ise kirjutanud. Ainult sina ise, armas sõber, võisid auahnuse ja omakasu pilkases pimeduses sedavõrd unustada demokraatliku ilmakorra ning tema põhimõtted, et kirjutasid enda kohta midagi ebakeskpärast. Ehk kui sa just ise seda ei teinud, siis tegi seda sinu parem sõber selleks, et ka sina temale tarvilikul korral paremaks sõbraks oleksid. Või kui ei teinud seda ei sina ega su parem sõber, siis pidid sa kellegile võõrale, kel puudub arusaamine ja maitse, kusagil kohvikus või restoraanis parajasti hambasse puhuma. Need on ainukesed võimalused, kuidas demokraatlikus riigis võib keskpärasusest kõrgemale küüniva arvustuse saavutada. Seda usume isegi siis, kui me oma usu pärast peaksime kannatama. Usume, et kui avaldame oma nime all hää teose, siis on selle keegi võõras kirjutanud, ja kui saame oma teose eest hää arvustuse, siis on see meie endi kirjutatud. Muid võimalusi ei ole. Siin me seisame ja teisiti ei või, ehk olgu siis, et loobume oma demokraatlikkusest. Siis küll!

Nõnda on lugu kirjanikkude ja kunstnikkude enestega. Demokraatlik ühiskond — mõõduandev muidugi — väitab pisut teisiti, vast veel demokraatlikumalt. Tema kas ütleb, et: mina loen ainult saksa romaane, mis vähemalt viiskümmend aastat tagasi kirjutatud. Eesti kirjanik, kui sa nüüd tahad, et mina ka sind loeksin, siis kirjuta vähemalt nõnda, nagu kirjutab keskpärane sakslane viiskümmend aastat tagasi. Aga kuigi sa nõnda kirjutaksid nagu kirjutab sakslane viiskümmend aastat tagasi, vaevalt hakkaksin ma sind, mu armas eesti kirjanik, siiski lugema, loen ma ju oma saksa kirjanikke nii kui nii, kes kirjutavad viiskümmend aastat tagasi.

Või ta ütleb, et: armas eesti kirjanik, sa kirjuta nagu kirjutati Eestis viiskümmend aastat tagasi, sest mina armastan ainult neid mõtteid ja seda keelt ning meelt, mis oli Eestis viiskümmend aastat tagasi. Sinu tänased mõtted ja sinu tänane keel, see pole puht-eesti. Selles ei tundu eesti meelt ega eesti vaimu. See on sündinud võõra mõju all, see on võõrsilt laenatud.

Sellepärast ei saagi mina temast midagi aru ja sellepärast peadki õppima kirjutama, nagu kirjutati Eestis viiskümmend aastat tagasi. Muidugi, ka siis ei hakka ma sind lugema, sest ma pole neidki lugenud, kes kirjutasiid Eestis viiskümmend aastat tagasi, mispärast peaksin ma siis sindki lugema. Ma ei loe üldse mitte, ehk olgu siis et „Esmaspäeva“, piiblit või raha. Aga kui sa kirjutad, nagu kirjutati Eestis viiskümmend aastat tagasi, siis loevad sind ehk minu lapsed, muidugi kui ... mh ... mh ... kui eesti riik seni kestab ja kui ta enda vastu sedavõrd suudab usaldust äratada, et minu naine hääks arvab temas lapsi ilmale kanda. Täniini pole veel, täniini veel mitte. Aina ärilised raskused, pankrotid, oksjonid.

Või ta ütleb veel, et: armsad kirjanikud ja kunstnikud, teie räägite ikka ja alati mingisugusest tulevikust ja homsest päevast. Teie räägite tulevast Eestist ja annate seega mõista, nagu poleks teil tänast Eestit olemaski. Teie ei tea tänasest Eestist muud kui aina midagi naeruväärset, alaväärtuslist, laivat, nagu poleks siin ainustki ülevat eeskuju, vaimustavat tegu, valdavat meeleolu. Teie kipute aina rääkima lendavatest sigadest ja emistest, kel sinised põrsad. See võib ju küll väga ilus ja ideaalne olla, nimelt nisukesed sead ja põrsad, aga ütlege ometi, mis peab meie asunik, näiteks, lendavate sigadega pääle hakkama? Isegi kanade ja hanedega on tal püsti häda käes, et nad lendavad. Ehk kes maksaks meile siniste põrsaste eest välisvaluutat? On valgete väljaveogagi küllalt tegu.

Või ta ütleb, et: armas kirjanik ja kunstnik, sina armaštad roppust. Isegi ilusad ja kenad asjad muutuvad sinu käes ropuks. Sa kirjutad, nagu võtaksid sa piiblist eeskuju. Aga piiblit eeskujuks võttes ei pea sa mitte raamatuid kirjutama, sest see on püha raamat. Ka rahvalaulu ei pea sa eeskujuks võtma, sest see on rahva laul. Sina kirjuta meile, nagu kirjutaksid sa oma armsatele lastele. Jäta hingepühadused, sest need teevad su meeled ropuks, nagu on nad minul ja kõigil teistel. Kirjandus peab aga olema ilus ja armas, nii et ta võiks seista igas perekonnas laual. Nii kui nii on meil elus küllalt niisugust, mis peab pugema põranda alla, olgu siis ükski asi, mis ei karda päiksevalgust: meie isamaalik kirjandus ja kunst.

Või ta ütleb, et: armas kirjanik ja kunstnik, sa oled igav. Liig palju teed sa tegemist arusaamatute asjadega. Liig palju tegutsed sa mõtetega, ideaalidega ja muude niisuguste kõrgete ainetega. Aga ütlege ometi, milleks sul need mõtted ja ideaalid, kui minul neid ei ole? Milleks peab olema raamatus ja teatris mõte, kui ta puudub elus? Või arvad sa, et selles peitub tõesti mingisugune mõte, kui ma täna sõidan oma autoga, kuna ma homme võib olla, olen pankrott? kui täna olen minister, pääminister või mõni muu võimumees, kuna homme tuleb mõõda linna ümber joosta ja ulualust otsida? kui täna tantsin foxtrotti, homme shimmit? kui täna abielus, homme lahutatud? kui täna purjus, homme surnud? Armas kirjanik ja kunstnik, õpi kõige-päält elu tundma, küllap siis mõistad, et mõttel pole siin ilmas vähematki mõtet. Sellepärast olgu sinu ainukene tõsine mõte — ole lõbus. Rohkem ei nõua sinult keegi. Rohkem on lihtsalt kohustus ja kurjast, nagu protesteeritud vekslite maksmise, administratsiooni koosolek või oma naise seltsis jutlusele minek.

Või ta ütleb lõpuks, et: kuigi sa, armas kirjanik ja kunstnik, kogu eluaeg midagi ei tee, mis küüniks meie arusaamise ja lugupidamiseni, ometi saad sa

kord meie kirjanikuks ja kunstnikuks. Terves haritud Euroopas on see nõnda ja meie püüame Euroopasse. Noores eas oled sa veiderdaja, täiseas tuuletallaja, vanas eas üsna mõistlik mees, surnud eas meie kallim vara — vanavara.

* *

Nõnda ja veel muud selletaolist ütles demokraatlik kodanik kirjanikule ja kunstnikule enne kultuurkapitali ja ütleb vististi ka pärast seda. Sest kui pole erilist põhjust oletamiseks, et see kapital kirjanikusse ja kunstnikusse ümberloovalt, uuestisünnitavalt mõjaks, miks peaksime siis arvama, et ta seda teeks hariliku kodaniku suhtes. Vast ehk ainult niipalju, et kodanik nüüd veel rahulikuma meelega mõne pildi ja raamatu ostmata jätab: kultuurkapital teeb nii kui nii juba kulu. Ja vast ehk veel niipalju, et kirjastaja veel loiumalt hakkab kirjastuslepinguid täitma, eriti mis puutub honoraari maksmisse: kultuurkapital toetab ju kirjanikke nii kui nii. Aga kas poleks siis targem olnud kui ka kirjastajad kultuurkapitalist osa oleksid saanud? Võib olla kõige targem, kui üldse mitte kirjandus, vaid kirjastus kultuurkapitali mõjupiirkonda oleks kuulunud? Nõnda oleks ehk see demokraatlik asutus ka kirjastajatesse demokraatlikult mõjunud: nad oleksid hakanud arvestama turunõuetega. Seega oleks suurel määral lahenenud ka honoraaride tasumise küsimus. Misugune taevamanna, missugune unistuste unistus see eesti kirjanikule oleks, seda teab eelkõige eesti kirjanik. Nii mõnigi neist oleks ehk valmis vabatahtlikult loobuma kultuurkapitalist kirjastajate kasuks, kui ta aga võiks pääseda honoraari manguemisest, õigem — santimisest. Kerjamine teeb igati hea ka hingeliselt kerjuseks — varem või hiljem. Selle vastu vaidlevad ainult need, kes ise kerjavad: tõde on valus ja haavav. Kui mingisugune kapital kirjaniku hinge ometi sellest südameussist päästaks! Nii siis: kirjastusele kultuurkapital, kirjandusele honoraar, siis poleks tal nii väga vaja demokraatlikkusega arvestada. See võiks kirjandusele aina kasu tuua. Kultuurkapitalist võiksid osa saada ainult need kirjanikud, kes ise oma teosed kirjastavad, sest muidu jätavad nad ehk iseendalegi honoraari tasumata.

Kunstiga on täbaram lugu. Teda aidata on palju raskem, kui tema oma aristokraatlise meelelaadiga ei tahaks demokraatliku kultuurkapitali mõjupiirkonda kuuluda. Kes peaks tema asemel selle kapitali osanikuks hakkama? Kunsti tarvitaja? Aga tarvitajaks on ju kogu rahvas — mõtteliselt vähemalt, kuigi ta ei tarvita. Noh, siis määrakemgi kultuurkapitalist osa kogu rahvale, et ta hakkaks kunsti tarvitama. Väike osa väikesele rahvale, kes hakkab siis suuri asju tegema. Kuldsepad hakkavad siis raidkujusid müüma, kallisnaha-kaupmehed laovad oma akendele palantiinide ja sajatuhandelite kasukate asemel pildid, sest nende vastu tuntakse huvi, neid otsitakse, neid ostetakse. Kingitusi ei tehta siis enam kullas ega hõbedas, vaid raiutud kivis ja maalitud lõuendis. Eegi auväärt perekonnaisad, kes oma armukest mõtleavad rõõmustada, astuvad pimedikus salaja tema poole sisse, mõni kivine pää või kirev maastik kaenla all. Kalliskivide hinnad langevad meeletult. Harakad ja rongad tulevad tervelt maalt kokku, sest briljandid vedelevad lausa linnatännavail: ainult edevad linnud tunnevad nende sära vastu veel tõsist huvi. Linnud ja metslased. Kui keegi omad sõbrad paljaks koorib või kroonu kaugast kergendab, siis mitte selleks, et naistega lillutada või meestega prassida, vaid et mõnda isamaalist kunsttööd omandada. Ükski ei müü hõlma alt enam piiritust, vaid aina kunsti või kirjandust, mille ta kusagilt üle löönud. Sest kuldsepad ja kalliskivi-ärid võivad varguste pärast üsna julged olla,

ainult muuseumid olgu oma akende ees valvel — valmistagu raudvõresid. Nõnda sünniks väikse rahvaga, kui ta võtaks osa väiksestki kultuurkapitalist.

Aga nõnda võiks ehk sündida ainult siis, kui kirjandus loobuks kultuurkapitalist kirjastuse ja kunst kogu rahva hääks. Ometi sünnib vaevalt ühte või teist. Oleme selleks liig demokraatlikud, et talitada nii aristokraatlikult. Armastame kultiveerida pisut kirjandust, pisut ka ajakirjandust, sest oleme ju ise kõik pisut kirjanikud, pisut ka ajakirjanikud. Armastame veidikese sõrmede väledust tooniredelil, armastame aga ka jalge väledust staadionil või hippodroomil ja kunagi ei tea me kindlasti, mida me rohkem armastame või kõrgemaks ja kultuurilisemaks peame. Armastame tsipakese kunstigi, aga armastame ka kunstkäsitööd ja harva teame, kumba me õieti armastame, kui me armastame. Sellepärast on muidugi kõige parem, kui laseme olla, nagu on selle kultuurkapitaliga. Hää, et see nõndagi on, nagu ta on. All right!

A. H. T.

Kurikalduvuslise noorsoo kaitse.*)

Suurt edusammu võib selles näha, et aegamööda igalpool mahajäetud, piinatud, kehaliselt ja vaimliselt puudulikku, hukkunud, karistatavat noorsugu vaadeldakse kui ühtlast sotsiaalset nähtust, mis ennast ilmutab mitmesugustes arenemisjärkudes. Seda nähtuste ja küsimuste kogu uuritakse tervikuna. Orgaanilises ilmas on iga organismi osa teiste sama organismi osadega teatavas kokkukõlas, vastastikku tingivad nad üksteise olemasolu. Sama maksab ka nähtuste kohta sotsiaalses kehas, üks on tingitud teisest. Kui seda seesmist kokkukõla arvesse võtame, siis avaneb meil võimalus mõista haigeid ja terveid nähtusi, normaalseid ja anormaalseid funktsioone niihästi orgaanilises kui sotsiaalses elus. Seisavad ühenduses nähtused noorsoo juures päriüsiliselt halbade kalduvustega, mürgistatud ümbruses kasvava, mahajäetud, hooletusse jäetud ja lõpuks kuritegeva noorsoo juures. Kui jõuaks seda hädaohlikku ahelat purustada, siis suudaksime noore jõu voolu, mis muidu kaotsi läheb, tervesse sängi juhtida, muidu aga sünnitab hooletusse jätmise kurjategijaid ja kurjategijad sünnitavad lapsi, kes samuvad sama rada kui nende isad; viletsus tekitab uut viletsust ja tõu halvenemine kasvavat hädaohtu tervele rahvale.

Massilised nähtused köidavad meie tähelepanu, meil tuleb aga tagasi minna üksiku isiku kehalise ja vaimlise arenemise juure. Morrison on isiku arenemist kurjategijaks tabavalt kirjeldanud. „Kasvamise ja arenemise ajal on meeled võrdlemisi palju küpsemad kui kehaline ja vaimline jõud. See aeg vältab lapseast kuni meheea lähedale ja selle vältel teeb isik läbi pika, keerulise kohanemiskäigu sotsiaalsele ümbrusele. Enamusele noortest ei tee see kohanemine raskusi, kuid leidub palju, kellele ta raskusi teeb ja need satuvad sagedasti nuhtluseadusega vastollu. Kõige noorem eas avaldub see kohanemisvõime puudus kalduvuses nomaadilistele harjumustele, nagu hulkumine ja koolist puudumine. Mida suuremad ühiskonna nõudmised lapse vastu — näit. korraliku kooliskäimise asjus —, seda selgemini avaldub selle nomaadilise tungi ulatus. Muidugi surutakse see

*) Käesolevas kirjutuses olen kasutanud Dr. Weissi ja Dr. Bärnreitheri töid.

rändamistung alla, kus vanemate järelvaatus tarvilikul määral olemas, on see aga puudulik, siis juhtub kergesti, et laps, kes selle tungi sunnil hulkumas, poliitsei poolt kinni võetakse ja juba varakult nuhtlusseadusega tutvust teeb. Hulkumisharjumustes avaldub, et vanemate ja kooli järelvalve vastumeelt, see on sagedasti esimene samm arenemisteel täitsa ühiskonnavastase elu poole. Üllatavalt õrnas eas tuleb seda ette, see on esimene süütegu ühiskonna korra vastu. Kui neid kalduvusi mõjuvalt ei piirata, siis tuleb sellele kergesti lisaks areneva ja kasvava lapse juures kalduvus vastuhakkamiseks. Siis saab noorest logelejast noor varas. Mida vanemaks laps saab, seda rohkearvulisemad on uued kõlblised hädaohud. Kriitiline aeg poisikese- ja noormeheea vahel tekitab kuritegu isiku vastu. See aeg on täidetud tähtsate füsioloogiliste muutustega; uinuvad tujud ja tunded ärkavad ja teevad suuri kitsendamisi hädatarvilisteks. Nii mõnigi noor inimene, kes alateadlikult selle kriitilise eani teda ümbritsevates sotsiaalsetes oludes on kohanenud, ei suuda vastu panna tema kallale tungivatele uutele tunnetele ja paneb kuritegusid toime isiku vastu. Selles eas ei kasva kalduvus kuriteole mitte ainult isiklike bioloogiliste muutustete tõttu, vaid ka uute sotsiaalsete vahekordade tõttu, sest siis laieneb suuresti kokkupuutumising välisilmaga. Senini piirdus see ring ainult kodu ja kooliga, kuid nüüd tuleb juure tööala oma lugemata kokkupuutumispunktidega. Noor inimene astub uude ilma, raske võitluse ilma, kahekordse raskuse ja valjema distsipliiniga. Siin läheb järjest raskemaks välisoludele kohaneda. Nii mõnigi noor inimene, kes õnnelikult üle on saanud kodu ja kooli distsipliinist ja ajast enne suguliselt küpseks saamist, on nüüd võimetu tööelu nõudmisi korralikult täitma. Vahelst on see tööelu karmusest, vahelst isiku kehalisest rahutusest, vahelst küpsemata vaimust, mis võimetu küpseid meeli valitsema; kuid olgu missugune põhjus tahes selle juures süüdi, et kohaneda ei suudeta, lõpptulemus on pea alati kas hulkur, omandusõiguse vastu eksija, ehk mõlemad koos.“

Morrison on küsimust psühholoogilisest küljest valgustanud. Muidugi võib inimene areneda kurjategijaks väga mitmel viisil, ta võib aga ka peatama jääda, kas südametunnistuse või õnnelikkude olude sunnil. — Alati on leidunud noori, kellel tarviline hoolekanne ei puudunud, kuid ka teisi, kes viletsusse ja vangi sattusid, praegusel ajal aga tunneb avalik arvamine valusamini vastolu, mis selle kaduma läinud noorsoo osa ja üldsuse võrdlemisi hääs käekäigus olemas. Noorsoo kuritegevuse ja hooletusse jätmise põhjusi on teaduslikult uuritud. Riik ja seltskond võtavad palju enam arvesse rahva jõu kahanemist kurjategijate tõttu, kui endistel aegadel. Järgneva põlve saatus otsustatakse käesoleva põlve kasvatusel läbi, kehaliselt, kõlbliselt, aineliselt.

Keegi ei vaidle enam selle vastu, et moodsad töötingimised perekonnalel päälle kahjulikult on mõjunud, et korteriolud noorsoo kehalise ja vaimlise kasvatusel alla on viinud, et üks osa noortest omaealistest kaugele taha jääb viletsuse, üle jõu käiva töö, tööta oleku, kehva toitumise, puuduliku kasvatusel ja puuduliku järelvalve tõttu. Sõelutakse eeskätt küsimusi, mis puutuvad rahva tervisesse, tõparandamisse, pärivusse ja muid sarnaseid. Humaansuse põhimõtete tõukel kingitakse palju tähelepanu ka vigastele, anormaalsetele. Rahvaste kibeda majanduslise võistluse tõttu kõiki jõude mobiliseerida, mitte midagi raisata, ka noori päästa, kes paistavad hukka minevat.

Hoolekanne noorte eest on kultuuriline ülesanne, kasvatuspoliitika, rahvatervise küsimus. Huvitav oleks üksikasjalikult võrrelda noorsookaitse arenemist mitmel maal, eriti Prantsusmaal, Inglismaal ja P. A. Ühisriikides.

Nii mitmekesised kui ka on nende rahvaste iseloom, nende tõuomadused, nende õiguslised vaated ja ajaloolised tingimused, nad jõuavad pääjoontes siiski ühiste otsustele, kuidas kaitsta noorsugu, keda ähvardab hukkaminek. Suur on ideede mõju, mis meie aega liikuma panevad. Noorsoo kaitseküsimused ei ole kaugeltki veel äraotsustatud, kuid igal maal ollakse tõsiselt asja juures ja suurtes joontes võib juba äratunda uusi õiguslisi norme ja üldist tendentsi.

Ühine on kõigis püüetes kasvatus e mõte. Kasvatus on eriline vaimliselt ja kehaliselt vigaste laste juures. Sunnikasvatuse alla käivad, kas pehmemal ehk karmimal kujul, kõik hooletusse jäetud ja karistatavad lapsed. Kehalise kasvatus e pääle pannakse palju suuremat rõhku kui endistel aegadel. On mitmeti valgustatud asjaolu, et vaesus ja keha hooletusse jätmine, nõrk keheline jõud ja töövõimetus käsikäes käivad. Harilikkudes koolides on juba aastaid koolilapsi mõõdetud ja kaalutud, sää l leitakse, et kehva dest oludest laps teistest omaealistest alati palju kergem on ja ka kasvu poolest väiksem. „Kõige kibedam vaese kibeda saatuse juures on, et tal võimalus on võetud hästi töötama õppida“, sest nad elavad oma käte tööst, „nende kapital seisab koos kontidest ja musklitest, on neil neid liiga vähe, siis sarnanevad nad müüjale, kes alaväärtulist kaupa pakub, ostuhimulised täidavad oma tarvidusi parema meelega mujal“. Sunnikasvatus saab selle läbi omale praktilis-eetilise sisu, sest õpitud oskustes peitub kindel kõlbline jõud, mis vabaduses maksvusele pääseb. Sel põhjusel tulevad kõrvale jätta kõik vaimutapvad, ebaproduktiivsed tööd, mida varemalt sagedasti vangimajades ja parandusasutustes tehti, et aga ülepää midagi teha, need on kõlbliselt ja majandusliselt ilma väärtuseta. Asemele peavad astuma igalpool tööd, mis isikut ettevalmistavat tööle vabaduses, mis tehniliselt kasulikud ja töötaja jõu ja annete kohased.

Teine põhimõte, mis läbilõõnud, on riigi, omavalitsuste ja eraorganisatsioonide kaudu seltskonna koostöö. Kuidas seda koostööd kuskil korraldatakse ei ole tähtis, kuid ilma selleta ei ole tänapäev hoolekanne mõeldav. Rahvahingest hoovab tahtmine, hädaohus abi vajavatele noortele appi tulla; see leiab avaldust palgata isiklikus töös, kuid suure tähtsusega on ka jõukamate kodanikkude rahaline abi, kuna riigid kõiki kohustusi sel alal ei jõua oma pääle võtta. Erahäätegevusest ei saa ja ei tohi loobuda, kuid tähtsaks küsimuseks kujuneb annetatud summade otsustarbekohane kasutamine. Ei saa salata, et see vahel plaanita sünnib ja vahel isegi kahjulikult võib mõjuda. Ühise talitamisviisi üle tuleks kokkuleppida ja esimene samm oleks kõikide organisatsioonide koondamine.

Raskeks küsimuseks sunnikasvatuse juures on tema vahekord isavõimuga. Pea igal maal on viimasel ajal lapse huvides maksma pandud seadused, mis piiravad ehk tühistavad vanemate võimu, kui viimased oma võimu kurjasti tarvitavad, ehk sellega seotud kohustusi hooletusse jätavad. Samm sammult piirati isa võimu, alguses vabrikuseaduste läbi, mis kaitsevad lapsi reataval määralgi eksploateerimise vastu, siis kooliseaduste, pärast mitmesuguste lastekaitse- ja hoolekandeseaduste abil. Seadusandlus peab küll kahte asjaolu arvesse võtma, hukkamineku põhjusi ja hukkaminekut ennast. Sotsiaalsete ja majandusliste olude muutmine, mis perekonna pääle hävitavalt mõjuvad, teostub aeglaselt, lähemaks praktiliseks ülesandeks jääb hukkaminejate otsekohene aitamine, nende tuleviku päästmine.

Palju vaieldakse veel selle üle, kas sunnikasvatuse mõte peab ka maksev olema karistatava noorsoo asjus. Õigusteaduses valitsevad mitmesugused voolud, kättemaksmistooria, sotsiaalteadusline, loodusteadline kool, õhikul on siin raske seisukohta võtta. Missugust seisukohta lõpuks võetakse täiskasvanute asjus, ei huvita meid praegu, noorsoo juures ei tohiks teatavate aastateni, vähemalt 14. a. ülepää kuriteost rääkida, järjekult ka mitte kättemaksmisest selle teo eest. Dr. Weiss lausub: „Noor, kes seaduse poolt karistatava teo on toime pannud, ei ole õigusemurdja, tema pääle tuleb vaadata kui areneva lapse pääle, kes mingisugusel põhjusel vale teele on sattunud; tema õiguse vastu eksimist tuleb ainult võtta märgina, et midagi tema juures korrast ära on ja et tema eest hoolt peab kandma“.

Vanaduse piiri üle vaieldakse palju, ülemäär on mõnel pool 20 a., igatahes tuleks võimataks pidada seisukorda, et lastega kui kurjategijatega ümber käiakse, selle kindlaks määratud vanaduseni on sunnikasvatust parem abinõu. Kes teab, kui suurt osa pärivus ja ümbrus etendavad, sellel tohiks küll julgus puududa lapse asjus kättemaksmistooriat kaitsta; vastuoksa, ühiskond ise on sagedasti selles süüdi, et noorsugu halvale, teda hävitavale teele satub.

Ei ole ka selles asjas veel täit ühtmeelt, mis paranduse all mõista tuleb. Ei tüürita enam abstraktse kõlblise paranduse poole, mida ennemalt katsuti kätte saada vangistusega, mis tahtejõudu murdma pidi, seesmisele kahjule veel lisaks häbipleki otsaesisele surus ja selle läbi tulevast elu raskendas, sama sihi, kõlblise paranduse, poole sihitakse nüüd, uuemal ajal, palju praktilisemalt, otsekohelemalt ja kindlamalt. Isik peab kõlbliseks muutuma elu ja teenistuse jaoks vabaduses. Kõlbliselt kui kehaliselt peab ta tervenema, teadmisi ja otsusvõimet tuleb laiendada, tal tuleb oskuse omandamist võimaldada, millest oleneb edaspidi ta majandusline seisukord. Seda võib anda mõni asutus või hoolekandekool. Parandusteele on astunud, kuid alles vabaduses tuleb nähtavale, kui kaugele on jõutud. Asutustes ei saa tundma õpetada ega õppida neid lugemata kiusatusi, mis elus olemas, alles vabaduses avaldub vastupanu tugevus ehk nõrkus. On soovitav proovida ega määrata. Sellel üleminekuajal tuleb tugevat järelvalvet teostada, kuni langeb viimane köidik ja isikut ühiskonnale kui korralikku liiget tagasi võib anda. Selles asjas võib palju õppida P. A. Ühisriikidelt.

On iseenesest mõistetav, et ka kohtunik noorte kuritegusid teisiti käsitab kui täiskasvanute omi. Kohtu korraldustes ja politseilistes määrustes peab mõndagi muutma. Tuleb läbi viia täit noore kurjategija eraldamist täiskasvanutest. Politsei jaoskondades peaks neid võimalikult lühikest aega ja eratubades kinnipidama. Mitmel maal, näit. Inglismaal, antakse eeluurimise all olevad noori inimesi hoolekandjate valve alla.

Põhjendatud nõudmine on, et noorte süütegude harutamine mitte avalik ei oleks.

Sunnikasvatuse kohta on valitsemas palju eksiarvamisi. Sunnikasvatust peetakse nõrkuseks, sentimentaalsuseks, kui silmas pidada seda toorust, mis sagedasti noorte süütegudega kaasas käib. Kas vangistamine on parem karistus? Laps-kurjategija tuleb sagedasti väga ränkadest oludest vangi, ta leiab säält eest toidu, korteri, riided, ilma et tal selle eest tarvis oleks maksta ehk rasket tööd teha, ilma et teda lükataks ja söimataks, mis ime siis, et vangimaja mõne silmis kaotab oma eemaletõukava, hoiatava

mõju, on tal ju vabaduses palju halvem. Aeg kaob nagu poolunes. Hoolekandeesutuses aga on tema aeg kasulikult ära jaotatud, otstarbekohane tegevus sunnib teda kehalist ja vaimlist laiskust maharaputama, äratab uinuvaid käte ja pääaju võimeid, ta otsib uusi eneseavaldusvorme. Töö distsipliini tuleb igatahes paremaks pidada vangimaja distsipliinist. Ei tule kellelegi meele kuritegu tähelepanemata jätta, vaid tahetakse noorele ainult teistsuguste abinõudega appi tulla oma süütegu kustutada. Sunnikasvatuse raskemaks ülesandeks on individualiseerimine ja süütegude klassifitseerimine. Kohtuniku asi on süüd õieti hinnata tema suuruses, kuid ka hoolekandeesutused kurikaldumusliste noorte jaoks peavad kandma mitmesugust laadi. Ise asutusi luuakse raskemate kurjategijate jaoks, valjema distsipliiniga, et nende viisid teistele külge ei hakkaks.

Üldiselt peetakse kasvatust perekondades paremaks kasvatusest asutustes, kuid esialgseks kasvandiku vaatlemiseks on igatahes soovitatav teda mõnda asutusse paigutada. Perekonda, kuhu sarnane laps kasvatada antakse, tuleb piinliku hoolega valida, et lapse huvid igapidi kaitstud oleks. Talle määratakse hoolekandja, kes temaga alaliselt ühenduses peab olema ja tema hää käekäigu järele valvama. Kahjulik on last kauemini asutuses pidada kui see hädatarvilik.

Eesti kui vastsündinud riik on oma iseseisvuse aastatel palju uut pidanud looma. Vahel tuli luua mitte millestki. Ka meil seistakse tõsiselt küsimuse ees, kuidas meie noorsugu kaitsta, iseäranis tema kuritegelist osa. Eestis on ellu kutsutud kaks asutust kurikaldumusliste poisslaste jaoks: Harkus raskematele süüdlastele, Koloveres hoolekandekool kergemate jaoks. Mul oli võimalus isiklikult tutvuneda Koloveres kooliga tema asutamispäevil ja mulle jäi mulje, et see kool töötab neil põhimõtetel, mis ülal kirjeldatud. Harkut ma kahjuks isiklikult ei tunne, kuid jutujamise põhjal hoolekandetegeplastega, paistab ka sääl püüd silma, moodsaid kasvatusviise tarvitada. Puudus neis koolides on palju, kuid neid võib ajajooksul parandada, kui siht õigesti võetud. Meil leidub kahjuks ringkondi, kes seda riigiraha raiskamiseks peavad, üleliigseks sentimentaalsuseks, kui noorte ulakate eest hoolitsetakse — odav ei ole nende koolide ülevalpidamine tõesti mitte. Samast ringkonnast kostab alaline hüüd, et hoolekanne meid ära sööb, vaeseks teeb. Need on vihased võitlejad ka meie hoolekandeseaduse vastu. Kui karjув on aga tarvidus selle seaduse järele! Kui palju otstarbekohasemalt ja selle tõttu odavamini saaks meie töötada. Selgel sõnal oleme siis seadusega ära ütelnud, mida meie teha tahame ja kuidas seda teha tahame, ja siis on ka lõpp plaanita tegevusele.

Meie hoolekandeseaduses on pühendatud terve päätükk lastekaitsele. „Hoolekanne laste eest algab nende esimesest elupäevast päale ja kestab kuni täisealiseks saamiseni. Hoolekanne seisab laste vaimlise, kõlblise ja kehalise edenemise eest hoolitsemises ja neile, kes seda vajavad, ülalpidamise ja ravitsuse andmises. Hoolekande alla võetakse iga laps, kelle ülalpidamise või vaimlise, kõlblise ja kehalise edenemise eest keegi ei hoolitse või selle hooletusse jätab, nii et lapse edenemist või isegi elamisvõimalusi hädaoht ähvardab. Igale hoolekande alla võetud lapsele määratakse hoolekandja, kes lapse kasvatuse juures lapsele enesele ja tema kasvatajale igas asjas nõuandmisega abiks on. Nõuandja hoolitseb selle eest, et lapsele tarvilik algharidus ja vastav amet kätte õpetatakse. Kõik lapsed, kes hoolekannet tar-

vitavad, seisavad nende eest hoolitsejate asutuste ja nõuandjate järelevalve all. Järelevalvet teostajad isikud ja asutused võtavad tarvitusele abinõud iga-suguste laste vaimlise, kõlblise või kehalise edenemise pääle kahjulikult mõjuvate asjaolude kõrvaldamiseks. Lapsed, kes era hoolekandeesutustes viibivad, käivad selle omavalitsuse järelevalve alla, kelle piirides asutus on. (Sellega tahetakse tõmmata, ka era organisatsioone üld-hoolekande võrku.)

Hoolekandekohtu otsuse põhjal võetakse laps ära vanematelt, hooldajalt või teistelt isikutelt, kelle kasvatada on alla kuuteistkümnne aastane laps, kui vanemad, hooldajad või kasvatajad: 1) kõlvatumalt elavad, last hoole-tusse jätvavad või teda kõlvatumalt kasvatavad, nii et laps vaimliselt, kõlbliselt või tervisliselt hukka võib minna, või nemad last korduvalt kerjama saadavad; 2) lapsega julmilt ümber käivad, teda piinvaad, hoolimatalt peksavad või muidu sarnaselt ümber käivad, et see lapse vaimlisele, kõlblisele või kehalisele edenemisele või tervisele hädaohtlikuks võib saada. Samuti võib last ära võtta: 1) kui laps halva loomu ja ülalpidamisega on ja vanemad ei suuda, ei oska või ei taha teda parandada; 2) kui laps kasvatajate süü või hooletuse tõttu hooletult koolis käib või sääil ennast sedavõrd halvasti ülal-peab, et see kaasõpilaste pääle rikkuvalt mõjuda võib. Laste äravõtmist vanematelt jne. otsustab hoolekandekohus kas omal algatusel, hoolekande amefi-te, koolide hoolekogude või ka kõrvaliste isikute ettepanekul, kui need viimased hoolekandekohtule suusõnaliselt või kirjalikult tõendused ette panevad selle kohta, et lapse äravõtmine tarvilik ja selleks põhjused on. Samasuguse ettepanekuga võivad esineda hoolekandekohtule ka lastekaitse otstarbel asutatud seltsid, ühingud ja muud organisatsioonid. Kui lapsega halva ümber-käimise või tema hooletusse jätmise põhjuseks on halb aineeline seisukord, võib lapse kasvatamiseks toetust määrata. Toetust ei määrata, vaid hoolitse-takse lapse eest mõnel teisel, selles seaduses näidatud viisil, kui selleks kind-laid oletusi ei ole, et toetuse andmise läbi lapse edaspidised kasvatusolud pa-ranevad“. Mitu paragrahvi on määratud perekondadele, kuhu lapsi kasvatada antakse. Lapsed jäävad perekondadesse ja lastekodudesse „kasvatamiseks kuni kaheksateistkümnne aastaseks saamiseni“.

Need mõned väljavõtted hoolekandeseaduse eelnõust, mis käesolevasse küsimusse puutuvad, millest osa juba Riigikogus vastu on võetud. Tervest seadusest käib päämõttena läbi, viletsusse sattumist ära hoida, õigel ajal aidata, ja selle seaduse vastuvõtmine tähendaks suurt sammu edasi meie riik-lises korraldustöös. Nagu neist väljavõtetest näha, avaneks ka meil võimalus oma noorte ulakate eest tarvilisel määral hoolitseda, ära proovitud me-toodide varal rahva inimjõudu kokku hoida. Meil oleks võimata sarnane vastuseismine hoolekande-lastekaitse seaduste elluviimisele, kui meie avalik arvamine äratundmisele oleks jõudnud, et „teatavaid moodsaid kultuuri sihte võib saavutada ainult ühistunde tõusuga.“ Ei taha uskuda, et Eesti rahvas sotsiaalsed instinktid arenemata jäävad, mis alles võimaldab neid nõudmisi täita, mis elu meile ettekirjutab. Ei taha uskuda, et meie ka oma olusid nii korraldada ei oska, et tarvis ei ole silmi maha lüüa, kui meie käest küsitakse: „mis teete oma kehaliselt, kõlbliselt ja vaimliselt hädaohus lastega?“ Läheme mööda kahtlejaist, pessimistidest ja tuletagem meeie Pestalozzi sõnu: „Teod, kestvad teod võidavad kõik arvamised, olgu nad sisse juurduid kui süga-vasti tahes“.

M. Kurs-Olesk.

Internatsionalism.

Motto: „Väga soovitav, et igas riigis oleks mehi, kes oma rahvuse eelarvamistest kaugemale ulataksid ja kes hästi teaksid, kustsaadik patriotism pole enam voores.“ *Lessing.*

Shovinistline laine on kõrgele tõusnud. Igalt maalt kuuleme, kuis ta oma pää on üles tõstnud nii, et kultuurilisele patriotismile ja internatsionalismile alatasa tõkkeit tee seatakse. Keeruline poliitiline elu läheb veel keerulisemaks enamlaste metsiku taktika läbi, mille tõttu muistlikud edumeelsed elemendid end paremas ja pahemas sihis kaitsma on sunnitud.

Kahtlemata on iga rahvas oma keele, ajaloo ja kultuuriga väärtus, mis praegusel ajal nõuab tunnustamist ja kaitset. Selles mõttes on siis patriotism kodu- ja isamaa armastusele rajatud kindel tahe, teenistuses olla oma armastuse objektile. Sootu teise ilme aga omandab patriotism, kui allutakse massilisele moderni jumala teenistusele, kui oma rahvuses, oma isamaas nähakse ainult ja kõige kõrgemat väärtust.

Uurides ajalugu näeme, et isik ajajooksul õpib taltsutama oma egoismi. õpib teistega enam-vähem rahulikult läbi käima, tekib enam-vähem vaba pere, suguharu, rahvas, suurriik ja riikide liit. Kas see ei näita, et arenemiskäik alatasa suuremad kultuuriringid oma alla võtab? Nii jõuame ajajooksul inimsoo mõiste juure. See mõiste kohustab meid oma silmapiiri laiendama ja oma tundeilma kõrgendamata. Inimsugu on enam kui üksikud rahvad — üksikud rahvad surevad, kuna inimsugu seisma jääb. Inimsoo õnnelik olemine aga nõuab rahvaste harmoonilist läbikäimist üksteisega, samuti kui rahva õnnelik elu nõuab ta poegade ja tütarde harmoonilist vahekorda. Kui iga isik hakkab enese kui absoluutse väärtuse pääle vaatama, siis ei või ialgi tekkida pere — rahvas. Kui rahvas enese jumaldamist jätkab — ei pääse me ial sõdade koledustest mööda.

„Mis on rahvas? Mis on rahvuslus?“ küsib H. G. Wells oma ajaloolises teoses (Die Grundlinien der Weltgeschichte 1925, lhk. 553). Ta vastab: „Meie maailma ajalugu on, kui mitte midagi muud, siis seda selgesti näidanud, et tõud ja rahvad segunesid, et ükski jaotus püsima ei jäänud, et kõik gruppeerumise ja ühinemise mõtted alatasa muutuvad. Rahvus, öeldakse, on inimeste kogu, kes end üheks rahvaks loeb; aga me kuuleme, et liri rahvus olevat, kuna protestantline maakond Ulster seda arvamist eitab. Itaalia ei saanud kaua aega pääle ühinemist aru, et ta üks rahvus on. Kui selle raamatu kirjutaja 1916. a. Itaalias viibis, ütlesid inimesed: „See sõda teeb meid üheks rahvuseks.“ Edasi — kas inglased on rahvus, kas on nad kõik üheks Briti rahvuseks sulanud? Shotid nähtavasti ei usu sellesse rahvusesse. Mitte ühte tõugu kuuluvus või ühe keele rääkimine ei moodusta rahvust, sest galenid ja lowlanderid moodustavad koos Schoti rahvuse; samuti mitte ühine usk, sest Inglismaal on neid, näiteks, mitu; mitte ka ühine kirjandus, sest miks oleks siis Põhja-Ameerika Inglismaast lahutatud ehk jälle Argentiina Hispaaniast?

Natsionalism ja imperialism on rahvusluse võidutipud, ja nad valitsesid Euroopa poliitilise mõtlemise üle XIX aastasaja teisel poolel niivõrd kindlalt, et teine arusaamine inimeste ühiselust võimata oli. . .

Hädaohust, mis sellest välja kasvas, saadi liig hilja aru.“

Need kuulsa Inglise kirjaniku sõnad panevad tõsiselt järele mõtlema ja sellest peaks aru saadama, et praegusel ajal ainult rahvusluse allakriipsutamise võimata on, eriti olles Rahvasteliidu liige.

Berliini eetiker Dr. R. Penzig ütleb: „Inimsugu ei pea olema mitte „uni sono“, vaid rikas orkester, kus iga hää omapärase kõlaga kaasa heliseb.“ Sellepärast nõuab ka inimsus rahvuslist patriotismi, sest ainult viimase läbi saab armastust inimsoo vastu välja kutsuda. Psükooloogiliselt eeldab üldine inimsooarmastus armastust oma pere, sugu, kodumaa ja rahva vastu.

Me näeme, et kultuuriline patriotism ja internatsionalism end täiendavad ja et õige patriotism ilal oma kodumaaga ei piirdu, vaid ka inimsoo huvides orienteeruma peab.

Ä. H. T. kirjutab „Vaba Sõnas“ nr. 2, lhk. 43: „Aga üks on kindel: kui meie oma oludes midagi tõesti omapärast mõtleme luua, mis pole nipet-näpet lähemalt või kaugemalt ilmatuult, siis ootab meid raske ja kestev töö, mis nõuab sitket ja püsivat jõudu vaimlisel alal: midagi selletaolist, nagu on olnud nii mõnelgi meie mehel kehaliselt.“ Kui aga midagi praegusel ajal luuakse, siis peab arvesse võtma kõike seda, mis parimate eelkäijate poolt on saavutatud. Kui praegusel ajajärgul luuakse rahvuslist kultuuri, kas võib siis mööda minna tehnika revolutsioonist? Kas võib mööda minna sellestki, et rahvusline hullustus 1914. aastal põletas ära lugemata varandusi? Ja kas võib mööda minna isegi sellest, et maailma suurvaimud, olgu mis tahes rahvusest, alatasa inimsoo huvisid alla kriipsutavad?

Meil tuleb rahvusküsimuse juures peatudes tingimata käsitada ka kosmopoliitilisi ja internatsionaalseid küsimusi, sest praegusel ajal ei saa üksik kultuurirahvas end eraldada.

Kuid kahjuks pole paljud sellele arusaamisele veel jõudnud, mispärast juba sõna internatsionalism ja kosmopolitism neid vihavaenus värisema paneb.

Tuletame siinkohal veel meele märkust H. G. Wells'i tööst (D. Gr. d. W., lhk. 462—463): „Kui vaadelda internatsionaal-psükooloogiat, nii kuis väljendub ta ümbritsevas ilmas, ja vaadelda „võimu“ (Macht) arenemist praeguses Euroopas, siis leiame sellest nii mõnegi tähtsa seletuse inimese loomu üle. Aristotelese ütelse järele on inimene „poliitiline loom“, kuid sõna „poliitika“ moodsas mõttes ei ole ta seda mitte. Tal on ikka veel vana loomusund ja sellest järgnev püüe — end siduda perest vähe suurema ühendusega, nagu seda on suguharu, linn, rahvus või riik. See kaldumus aga, jättes teda enese hooleks, on õige tume ja kriitikavaene. Ta kardab ja hoiab eemale kritiseerimast seda suuremat ühendust, mille ta loonud. Võib olla, on tal teadmatu kartus üksikuks jääda, kui suurem süsteem halvaks tehakse ehk koguni murtakse. Ta võtab ümbrust, milles asub, kui antud suurust; ta on rahul oma valitsusega samuti kui oma nina või mõne seedimisorgaaniga, mida loodus talle annud. Kuid riigitruudus ja poliitiline parteilikkus ei ole mitte külge sündinud vaid juure kasvatatud.

Suurema osa inimeste juures seisab see kasvatus selles, et ümbrus nende päälle jäädavat mõju avaldab. Õige varakult hakkab ilm aru saama, kui sa-

geli võib seda vaikset kasvatust muuta ja parandada õpetuste, kirjanduse, vaieluste ja kriitiliste arutamistega. Hariliku inimese eluring koosneb harjumustest, kartusest, näljast, rõõmust ja ettekujutustest. Ainult sel juhusel, kui ta tähelepanu poliitilistele asjadele pööratakse, ja nimelt sel teel, et need ta isikeluringi riivavad, esineb ta vastupanekuga. Ei ole liialdatud, kui tõendatakse, et harilik inimene poliitika üle väga vähe järele mõtleb, ja kui tal siiski sellega kokku juhtuda tuleb, siis katsub ta temast kiirelt vabaneda. Ainult õige uudishimulikud ja väljapaistvad pääd, ehk jälle niisugused, kes eeskuju ja hää kasvatusel mõjul ikka „miks?“ küsivad, ehk jälle need, kes illatavad mingist avalikust katastroofist ja aru on saanud hädaohust, panevad seesmiselt valitsusele vastu ega suuda ta sisseseadeid täielikult hääks kiita; suurem osa aga on kõigest rahuldatud, olgu valitsuse määrused nii pöörsed kui tahes, kui nad ainult neile enestele ei too otsekohest raskust. . .

Kui nüüd arvesse võtta, et kristline inimsus-osa, mida ühendavad preestrid ja paavstid, on omandanud halva maigu, et aeg on täis kahtlust ja uskumatust, siis võib aru saada, miks inimesed jumalariigi ja inimsoo vendluse mõttest on eemaldatud ja nad oma elu reaalsemate, elulisemate asjadega on sidunud — Prantsusmaa ja Inglismaaga, Püha Venemaaga, Hispaaniaga, Preisiga jne. Need olid aga kehastatud valitsustega, kes andsid seadusi, pidasid sõjaväge, panid toime suurepäralisi pidusid, olid iseteadvad ja ahned. Kindlasti uskusid mehed, nagu kardinal Richelieu ja kardinal Mazarin, et nad teenivad suuremat otstarvet kui iseennast või kuningat, nimelt, et nad teenivad jumalikku Prantsusmaad, millesse nad olid veendunud. Samuti kindlalt levis see mõtlemisviis rahva seas. XIII ja XIV aastasajal olid Euroopa rahvad usklikud ja ainult uduselt patriootlised; IX aastasajal olid nad aga täiesti patriootlised. Inimesed rippusid kõige südamega „Inglismaa“, Prantsusmaa“ ja „Saksamaa“ küljes. Need olid tõelised, elavad Euroopa jumalad.

Nii võimsad kui need fantoomid „võimud“ ka on, kes meie elu üle valitsevad, siiski on nad ainult viimaste aastasade saavutused, kõrvaline faas aeglaselt edasisammuvast inimsoo ajaloos. . . Ainult ajutiselt on inimesed tagasi läinud oma rahvuse ja riigijumalate juure. Maailmariigi mõte, õiguse kuningriigi mõte maa pääl, oli juba 2000 aasta eest tekkinud ja ei ole iial kadunud. . .“

Agasama Wells, kes nii julgelt kosmopolitismi kaitseks välja astub, seesama suurvaim kaitseb, nii kui iga kultuurinimene, ka loomulikku kultuurilist rahvustunnet ja rahvusaadet (G. d. W., lhk. 530—532):

„Ei ole otstarbekohane ühendada ühe valitsuse alla rahvaid, kes kõnelevad ise keeli, kel isesugune kirjandus, eriti veel, kui neil lahkuminevad usud. Ainult mõni ühine huvi, näit. ühise enesekaitse tarve, võib rahvaste ühinemist ellu kutsuda, nagu näit. Schweitsis. Kuid ka siin on äärmine kohalik autonoomia läbi viidud. Pärastpoole, kui suurvõimu traditsioon on surnud, jagunevad Schweitsi elanikud jälle oma loomuliku päritolu järele ja ühinevad juba vastavalt Prantsus-, Saksa- ning Itaaliaga uuesti. . . Kui lugeja vaatleb Euroopa poliitilist kaarti, nii kuidas seda määras Viini kongress, siis paistab, nagu oleks olnud kavatsus mitmesuguseid maid üksteise vastu üles ässitada. . . Isegi praegusel ajal ei taheta veel aru saada, et inimesed mitte asjad ei ole, millega tsaarid, kuningad jne. kaubelda ja mängida võivad. On olemas loomulik poliitiline kaart kogu ilma jaoks, kus arvesse võetakse keele ja tõu lahkuminevad. Kõikide intelligent inimeste ühine soov peaks olema kindlus-

tada sarnast jaotust ja sisse seada vastavat valitsuse vormi... Loomulik ilma kaart katsub end maksma panna. Ta ohkab ja rabeleb kunstlike poilitiliste köidikute all, nii kui kangeline kitsas riides."

Meie väike Eesti on esimesena osanud rahu teha enamlastega, ta on esimesena annud välja autonoomia seaduse, millest öeldakse, et see võib olla eeskujuks Euroopale. Kuulutagu ta ka esimesena välja kultuurrahvusline aade, kus arvesse võetakse ühtlasi inimsoo aade!

L. Sapotzki.

Tartu, 18. II. 1925.

Grimassid.

Nad pühitsevad...

Nad pühitsevad kõik — Eduard Vilde juubelpäeva. Pühitseb isegi see, kelle kõrtsiarved aastas mõned hääd kümned tuhanded välja teevad, aga kelle kirjanduse ostuarved vaevalt sadadesse markadesse ulatavad. Pühitseb isegi see, kelle patriotism lõkkele ärkab alles konjaki ja šampanjeripudelite taga, millede ässitusel paljaks ei peeta vestitaskus ärakortsutatud 500-margaliste eest restoraaniorkestriit mõnda isamaalist lugu või lauluviit välja tellida. Pühitseb isegi see, kelle käsi sõna „töörahas“ kuuldes otse alateadlikult rusikasse tõmbub ja kelle hammaste vahelt selle saateks „neetud kommunist“ igal sammul kuuldavale tuleb.

Nad pühitsevad, sest et praegu pühitsema peab. Ei kõlba ju teisiti, kui ajalhed ja ajakirjad kirjutavad, et see on suurim Eesti kirjanik, kes pühitseb oma 60-aastast sünnipäeva. Ei kõlba ju mõeldagi teisiti, kui üle maa korraldatakse pidulikku austuskoosolekuid, läkitatakse tervitustelegramme isegi väljamailt, kui kultuurhuviline noorsugu oma lugupidamist avaldab loorberipärgade kaudu, kui isegi ministrid — endised ja praegused — juubilarile tähelepanu kingivad ning valitsus isegi aineliste kingitusega väljas.

Mis sellest, et austatav juubilar ise oma eluloos kirjutab: „Nüüd teadsin ja tean ma, missugune ainus seltskonna-klass ja partei oma tulude ja tuleviku eest võideldes kõigi rõhutute tulude ja tuleviku eest võitleb ja üksnes õiglaselt ja sihikindlalt võidelda võib, sest et tal, nagu kõigil teistel, midagi kaotada pole, aga kõik võita... Ma ei usu mitte, et ma selle teadmise kohta kunagi kahtlema lõõn“.

Oleks tahtnud küll näha mõne kirjeldatud pühitseja nägu, kellele iga temast pahemalpool seisja ei ole muud kui „neetud kommunist“, „riigihukutaja“ ja muu seesugune, ja kes sõna „sotsialist“ suudab tarvitada ainult sõimu-tiitlina, aga kellele poeg koolist koju tulles keset juubelitaju järsku küsimuse näkku sähvatas: „Aga kuidas see siis on, isa, sa ütled, et kõik pahempoolsed on Eesti riigi ja iseseisvuse vastased, aga Eduard Vilde on koguni — sotsialist. Miks teda siis nii üldiselt ja kaunilt austatakse?“ Arvan, see küsimus pidi küll „karikas kihvti“ olema niisuguse isa isamaalisesse iseteadvusse. Kuid võib olla, tegi see talle ehk ka midagi selgeks, ja nimelt, et peab siiski leiduma mingisugune „tabamata ime“: ka „pahempoolsetest“ ei pääse mööda lilled riputamisega ja loorberipärgade jagamisega rahva, riigi ja isamaa nimel!

Kui raskelt niisugustele ka seeditav ei ole see „tabamata ime“! Just niisama, nagu Saksamaa tagurlastele asjaolu, et sotsialdemokraadist riigipresidendi Fr. Eberti hauale oli tekkinud pärg ka endiselt keiser Wilhelmilt...

Korista end, noorsugu, elutarkade eest!

Eesti vabariigile tahetakse uut ja paremat põhiseadust anda, kui on see, mille välja töötanud pahempoolne (mõnede meie rahvusliste rahvajuhtide praeguses keeles „kommunistlik“) Asutav Kogu. Põllumeestekogude rühm riigikogus on põhiseadusesse

sisse viia kavatsetavate paremuste kohta välja töötanud oma ettepanekud, milledest üks kõlab nii: Valimisõigus tuleb anda ainult neile kodanikele, kes 23 aastat vanaks saanud.

Soo! Nii siis: teelt ära elutarkade eest kõik, kellel ei ole elutarga vanadust turjal. Mis tähendab see, et sa 1918. a. jõulu eel keskkooli keskmistes ja vanemais klassides juba 15—18-aastasena kõige esimene olid, kes sa tegusid tegid, millede kohta endine riigivanem K. Päts (seesama, kelle juhatusel põllumeestekogudes välja on töötatud ka see põhiseaduse muudatusettepanek) hiljem mitmel korral tunnistama pidi: meil ei olnud vabadussõja algul enamlaste väesalkade vastu esialgu muud välja panna, kui õpilaste salgad ja väike hulk kaitseliitlasi!... Mis tähendab see, et sina 17—18-aastasena ka see olid, kes 1. detsembril otseku alateadlikult käe välja sirutasid sõjariistade järele, et kõhklemata vastu astuda neile, kellele vastu astuda tarvis! Ehk mis tähendab seegi, et 19—23-aastasena õpid ülikoolis, sellesamas ülikoolis, mille üliõpilased on organiseerunud kaitseliitu Eesti vabaduse ja riiklise iseseisvuse kaitseks, mille üliõpilaste edustus innuga organiseerimas on üliõpilashulki rahvustunde ja riiklise iseseisvuse mõtte süvendamistööle rahvahulkade keskel ning kes sel otstarbel tänavu 24. veebr. välja saatis juba oma esimese perekale kõneleenu! Ja mis tähendab lõpuks ka see, et kõik sinu noorte liidud, noorte pühad ja paljud muud ettevõtted kunagi kahtlust ei jäta riiklise ja rahvustunde kindluse ning selle edendamistahte üle! Sa teenid 19—21-aastasena kaitseväes, mille meeleolukindlust 1. detsembri puhul tunnustasid kõik, sa tunned end ammu enne 23. eluaastat kutsutud olevat kaasa töötama igalpool, kus töötatakse üldse, aga hoiä end, et sa ei tiku oma otsust ja arvamist avaldama, kuidas ja kes sind edustama peab riigi- ja omavalitsuskogudes!

Ja mispärast? Arusaadav — sellepärast, et alla 23 aasta vanad olid ka Arnold Sommerling, Reesen ja mõned teised, kes nimetavad endid noor-proletariaats-eks ja lehvitavad kommunistlikku lippu! Nende väheste vandeseltslaste „nooruse“ surmapatu pead uue ja „parema“ põhiseaduse järele oma hinge pääle võtma ka sina, kümnetesse tuhandetesse ulatav rahvus- ja riigikindel 20—23-aastane kodanikudepere! Et ka üle 23-aastaste eestlaste huglas on „äraandjaid“ ja veel palju suuremal hulgal, — Anveltide, Pöögelmannide, Rästaste, Alliksoode, Vallnerite, Palvadrede ja teistega eesotsas, — kes oma aastate poolest kuuluvad kõige „elutargemate“ liiki, ära sellest kõnele sina, sa alla 23-mene, meie elutargad võivad selle üle vihas-tada ja jätavad sind siis tingimata parda taha!...

Augustus.

Kirjanduse ülevaade.

Riigi Statistika Keskbüroo: Rahva demograafiline koosseis ja korterilolud Eestis. 1922. a. üldrahvalugemise andmed. Vihk I. Riigi Statistika Keskbüroo väljaanne. Tallinnas 1924.

Iga riigi tulundlise ja poliitilise elu kandjaks on inimene selle riigi rahvastiku näol. See rahvastik on arvuliselt ja ka oluliselt alalises liikumises, vähenedes surevuse ja väljarändamise ning kasvades sündivuse ja sisserändamise mõjul. Selle tõttu on muutuv ka riigi tulundusline elu. On enesestmõistetav seepärast, et riigile tähtis on tunda oma rahvastikku nii kvantitatiivselt kui kvalitatiivselt. Seks otstarbeks korraldati paiguti juba vanal ajal ja vähe kultuurilistes riikes üldrahvalugemisi, mis nüüdisaegseis riikes, kus tulundusline elu komplitseeritud ja intensiivne, on muutunud mõõdapääsemata vajaduseks, mida peab korraldama perioodiliselt iga 5 või 10 aasta takka. Eestis on üldiselt võrreldavad kolme rahvalugemise andmed, nimelt 1881.,

1897. ja 1922. a. andmed. Viimase rahvalugemise andmeist seisab meie ees hilju ilmunud I vihik. Selle järele küünis Eesti elanikkude arv 1922. a. 28. XII. 1.107.059 inimeseni. Võtnud 1881. a. rahvastiku arvu 100%, saame 1897. a. elanikkude arvu 107,2% ja 1922. a. 113,4%. Ses näeme üldiselt rahvastiku väheldast juurdekasvu. Suurim juurdekasv, mida tuleb kirjutada sisserändamise arvele, osutub Tallinnas (242,5%) ja Rakveres (218,3%). Maakondades on juurdekasv ühtlane, ainult Võru-, Pärnu-, Tartu-, Viljandi- ja Lääne maakond näitavad rahvaarvu kahanemist maal kuni 87,1%-ni. Kahanemise põhjused pole esitatud. Kuid kahtlemata võib selleks lugeda sündimiste arvu vähenemist, milline nähtus on üldine moodsais kultuurriikes. Mõneski riigis on see nähtus saanud suureks riikliseks mureks, mille vastu pole leida küllalt mõjuvat abinõu. Silmaspidades seda, et sündivuse vähenemine on omane kultuurilisele riikele ja majandusliselt jõukamaile maa-aladele ning rahvakihtidele, tuleb ka tsivilisatsioonis ja majanduslises jõukuses sündivuste vähenemise põhjusi otsida. Majandusliselt jõukamaile rahvakihtidele on avatud hulk mitmesuguseid lõbusid, mis isiklisest seisukohast kaugelt väärtuslisemad tunduvad, kui perekonna elu. Olgu siinjuures tähendatud järgmisele tõsiasjale, mis esitatud teoses õige reljeefselt silma paistab. See on nimelt sakslaste arvu vähenemine. Kuna kõigist teistest rahvustest elanikkude arv enam-vähem kasvanud on, on majandusliselt paremais tingimuses elanud sakslaste arv nii absoluutselt kui suhteliselt alla mäge läinud, vaatamata sellele, et nad lisa saanud muilt rahvusilt. Nii oli sakslaste arv 1881. a. rahvalugemisel 5,3% rahvastiku üldarvust, 1897. a. — 3,5% ja 1922. a. veel ainult 1,8%, mis absoluutse arvuna annab 18.000 hinge. Rahvastiku absoluutse arvu kõrval esineb tähtsa faktoriga rahvastiku tihedus, mis märgib suhet rahvatulunduse kahe põhialuse — maa ja rahva — vahel. See suhe on üldiselt küll elastiline, kuid siiski ainult teatud piirini, sest maa pole rahvale mitte ainult elamisalaks, vaid ka toitealaks, mis antud kasutamisviiside juures ülal pidada ainult teatud maksimaalse arvu inimesi. Eestis ulatab keskmine rahvastiku tihedus 23,3 in. ühele ruutkilomeetrile, või ilma sisevete pindalata 24,5 in. km²-le. Hõredamini asustatud Eestist on P.-Euroopa riigid. Lääne-Euroopa tööstuslikes riikides tõuseb rahvastiku tihedus 245 inim. km²-le (Belgias), mis 10 korda suurem Eesti rahva tihedusest. Kuna elnikkest linnas elab ainult 24,2%, mis on veerand tervest elanikkude arvust, siis peame Eestit lugema põllumajanduslikeks riigiks, kus rahvastiku päämass on otsekoheses seoses maaga. Vaadeldes võrdluseks toodud teisi Euroopa riike, millel samuti põllumajandusline ja väiketööstusline ilme, nagu Daani, Ungari, Poola jne., tohitakse küll arvata, et Eesti vähemalt kolmekordselt tihedamat rahvastikku mahutada ja elatada võib, kui ainult muutuksid intensiivsemaks maa kasutusviisid.

Füsioloogilistel ja psühholoogilistel alustel tunnustame mehe ja naise üheväärisust, kuid tegevusväljal erinevad osalt nende ülesanded. Ses mõttes võime mehe ja naise tegevusvälja kujutada kahe ekstsentrilise ringina, mille pindalad osalt katavad teineteist, osalt eralduvad. Ja raskemad ning tervisiliselt kahjulikumad elukutsed jäävad mehele. See mõjub ka supupoolte vahekordade pääle statistikas. Kuni 10 aasta vanuseni on ülekaal poistel, 10—19 a. valitseb tasakaal, kuid 20—29. a. algab erinemine ning ülekaal siirdub naiste poole. Eestis tuleb 1000 mehe kohta keskmiselt 1128 naist, millest suurem arv on ainult veel Nõukogude Venemaal ja Lätimaal. Suurim on naiste arvuline ülekaal linnades ja eriti just Kuresaares (1475 n. ja Haapsalus (1388 n.), vähim aga Petseris (1082 n.).

Eelmistel rahvalugemistel on meeste ja naiste vahekord osutunud kaugelt ühtlasemana, kui viimasel, kus kahtlemata kaasa mõjunud kaua vältanud sõda. Suurim on naiste arv sakslaste hulgas, kus igale 2 mehele vastab 3 naist.

Edasi järgnevad andmed vanusliste vahekordade kohta, tuues sellele lisaks ka praktilisi rühmitusi vanuse järele, millel väärtus hoolekandes, töökaitstes, maksustamises ja koolikohustuses. Viimasesse rühma kuulub Eestis kuni 170.000 last.

Riikondluses on valitsemas suur ühtlus, kuna 97,8% elanikest kuuluvad Eesti riikondlusesse. Võõrariikide alamaist on kõige enam venelasi — 18.000 hinge (1,6%). Need on enamasti sõjakohustuslased, kellele mitmesugustel põhjustel suletud Nõukogude Venemaa piirid. Muist riigialamaist on nimetatavad lätlased (2000 hinge) ja sakslased (1500 hinge).

Järgneva tähtsa päätüki moodustab perekondliste vahekordade selgitamine. Abiellumised ei avalda oma mõju mitte ainult rahvastiku arvu kasvamisele riigis, vaid sellega on seotud ka suuremad tulunduslised ja kõlblised väärtused, mis tõttu perekond on saanud just praeguse kõrgema kultuuri põhialuseks. Ka ses suhtes on märgata erinevust üksikute rahvalugemiste andmete vahel, nimelt suureneb vallaliste protsent ja väheneb abieluliste arv. 1881. a. oli abieluliste arv 51,7%, 1897. a. — 51,1% ja 1922. a. — 48,8%. *Momberti* ja *Bretano* arvamisel on abielude arvu vähenemine, nagu ka sündivuste vähenemine, seotud majanduslise jõukuse kasvamisega. Samuti vähenemas on laste arv perekondades, kuna ilma lasteta ja ühe ning kahe lapsega perekonnad enamuses on.

Rahvusliselt on domineerimas eestlased (87,7%), saavutades maksimumi Saaremaal (97,9%) ja minimumi Petserimaal, kus venelaste arv tõuseb 63,8%. Pääle Petserimaa on venelasi rohkem Viru- (14,7%) ja Tartumaaal (8,2%). Sakslasi on rohkem Harju- (3,6%) ja Tartumaaal (2,2%). Võrreldes üksikute rahvalugemiste andmeid, näeme eestlaste arvu alalist kasvamist ja sakslaste arvu vähenemist. Venelaste arv on vähenenud kahe viimase rahvalugemise vahel. Teiste rahvuste arv on jäänud peaaegu muutumatuks.

Edasi järgnevad andmed kirjaoskamise, hariduse, usu, vigaste ja korteriolude kohta. Kirjaoskamise suhtes asub Eesti maailmariikide seas esimestes ridades, kuna näiteks Lõuna-Euroopa riigid ja ka Prantsusmaa kaugelt suurema arvu kirjaoskamatuid annavad, rääkimata Venemaast. Kirjaoskamatus tõuseb Eestis 4,7%. Sääljüures on selle arvu kõrgus tingitud osalt venelaste kirjaoskamatusest. Nii on Petserimaal, kus elab venelaste päämass, kirjaoskajaid ainult 45,5%, naiste hulgas koguni 29,5%. Samuti paistavad kirjaoskamatuse poolest silma ka Tartumaa vallad, kus venelased enamuses, nagu Peipsi äärne (35,6%), Käsepää (27,5%) jne. vallad. Võrreldes eelmisi rahvalugemise andmeid viimasega, näeme kirjaoskuse suurt tõusu, sest 1881. a. oli kirjaoskajaid kõigest 42,7%. 78,9% riigi kodanikest on käinud algkoolis, 7,6% keskkoolis ja 1,1% kõrgemais kooles. Kõrgema hariduse on omandanud pääasjalikult mehed. Usuliselt on enamuses luterlased, kellede protsent kõigub 58,1% (Saaremaa) ja 94,4% (Järvamaa) vahel. Ainult Petserimaal on apost.-õigeusulised enamuses (90,9%). Lahkusulistest on kõige enam baptiste. Vaimliste defektide poolest on silmapaistvad sakslased, kes esimese koha omavad; teisel kohal on rootslased. Kõige vähem vaimuhaiged leidub venelaste hulgas.

Umbes kolmveerand (73,4%) linnade ja alevite elanikest asuvad 1- ja 2-taolistes korterites, milledest suur protsent veel töötoana kasutatav. Sääljüures tuleb ühe toa pääle keskmiselt 3 elanikku, kuna suuremais (üle 3 t. kortereis) ainult 1,2 in. toa pääle tuleb. Keskmiselt elab ühes toas Tallinnas 2,3 in., Petseris 2,63 in., Narvas 2,23 in., Võrus 1,95 in., Rakveres 1,94 in., Tartus 1,78 in. ja Kuresaares 1,24 in. (minimum). Võrreldes välismaa riikidega, näib korterikriis meil õige tuntav olevat.

Seega esitab antud teos, tugenedes rahvalugemise andmeile, hulga kostusi paljuile väga elulistele küsimustele, mis huvitada võivad nii riigi kui seltskonna tegelasi.

Kahju ainult, et võrdluseks on toodud vähe andmeid välismailt. Statistilised andmed saavad piltlikuks siis, kui neile kõrvale asetada on võimalik samalaadilisi arve mujalt. Sarnasel viisil on kergem tõsta ka usaldust statistiliste andmete vastu ja kergendada nende kogumist. Nii võiks kasvada statistiliste andmete kogu, mida kerge käsitada praktiliseks otstarbeks, nagu „The Statesman's Year-book“.

J. Rumma.

Varia

II ülemaaline naiskongress, peetud Tallinnas 14. novembril 1920. a. tunnistas tarvilikuks kongressi kokkukutsumise iga viie aasta tagant. 1925. a. kongressi algatamine usaldati Eesti Naisorganisatsioonide Liidu juhatusse hooleks.

Selle tema pääle pandud kohustuse täitmise võimalust kaaludes, leidis E. N. Liidu juhatus, et kongressi hoogsamaks läbiviimiseks ja laialdase osavõtu kindlustamiseks tema eeltööd ja kokkukutsumine tuleb usaldada korraldava komisjoni kätte, kelle hulka kuuluks kõigi Eestis organiseeritud naiste esitajad. Selle korraldava komisjoni hooleks jääks kongressi töökava kokkuseadmine kui ka aja määramine.

E. N. Liidu juhatus pöörab üleskutsega kõigi Eesti vabariigi tegutsevate naisorganisatsioonide ja mitmesuguste seltside juures asuvate naisosakondade, niisama segaseltside ja kutseühingute naisliikmete poole oma esitaja kaudu osa võtta Tallinnas 29. märtsil, s. a. kell 12 l. Suur Tartu maantee nr. 11 (kivimajas) ärapeetavast korraldava komisjoni moodustamiseks koosolekust, ehk E. N. Liidu juhatusse selleks ajaks kirjalikult teatada oma seisukoht kongressi asjus. Kuna küllalt on olemas ülesandeid naistele, mis pakilist lahendamist ootavad ja hädasid, mis kõiki naisi ühendavad ilma vaate ja muist erinevustest hoolimata, siis loodab E. N. Liidu juhatus, et ükski naine ega organisatsioon ei keeldu abist naistele nii tähtsa ettevõtte läbiviimiseks. Kõigi naiste kohus on kaasa aidata, et kavatsetav kongress kujuneks tõeliseks töökongressiks, suudaks selged kavad anda kõigile naiste ellu puutuvatele tööaladele ja naiste õigustatud nõudmistele luua tarvilikku kaalu. Pääle muu ootame kavatsetavalt kongressilt lähema ühinduse loomist meile sõbralikkude naaberriikide naisesisitustega, mis ühendus meid seda kindlamalt sunniks püüdma ühiste eesmärkide poole.

E. N. Liidu juhatus loodab sooja vastutulekut oma üleskutsele kõigi naisorganisatsioonide poolt, kes selle kirjalikult saanud ja ka teistel, kelle poole tema pole teadnud pöörata.

E. N. Liidu aadress on — Tallinn, Müürivahe nr. 16, kr. 28.

*

Praegune poliitiline elu maailmas seisab ühelt poolt demokraatlike ja teiselt poolt diktaatorlike võimuvõitluse tähe all. Demokraatline riigikord ei mahu isegi parlamentilise monarkia näol isikute arusaamisesse, kellel hää elada oli ainult piiramata võimuga ainuvalitsejate „kaitse“ all. Siit püüe — seda võimu uuesti jalule seada. Teiselt poolt ei meeldi demokraatline riigikord, olgu see nii vaba ja rahvavalitsusline kui tahes, aga ka kommunistlikel mõtlevaile ja kommunistlikelt meeleolustatud töörahva hulkadele, kes selles näevad ainult kodanlike majanduslike surve kantsi ja sellepärast välja sihivad „tööraha diktatuuri poole“, mis tõeliselt aga samuti tähendab rahva paenutamist väheste diktatuurijuhude surve alla. Esimeselaadilist diktatuuri leiame praegu Itaalias ja Hispaanias, teiselaadilist Venemaal. Mõneaastane tegelik elu on aga näidanud, et kõik need diktatuurid suudavad esineda ainult haiglaste riigikujudena. Vene ja Itaalia diktatuuride iseloom on ajakirjanduse teadete järele võrdlemisi tuttav. Neist maha ei jää oma haigluse poolest ka Hispaania diktatuur.

1923. a. septembris andis Primo de Rivera Hispaania päästjana esinedes pühaliku töötuse, et riik juba 3 kuu pärast tunda saab tema poolt teostatava diktatuuri õnnis-
tusrikkaid tagajärgi: kord muutuvat kindlamaks, rahaasjad paranevat, bürokraafia
laiskus, lohakus ja altkäemaksu võtmine hävitatavat ühes juurtega jne. jne.

Kuid enam kui poolteist aastat on juba möödas ja diktaatori poolt antud töotu-
sed on seniajani kõik teostamata. Tõsi küll, riigi sisemisel väerinnal on ta terve rea
võitused saavutanud, nagu näiteks: tal on korda läinud parlamendi tähtsust riigis pea-
aegu nullini vähendada, vabameelseid omavalitsusasutusi laiali ajada, linnade oma-
valitsusi veltveeblike omavolilise kareda kontrolli alla anda, ajakirjandusele suukorvi
pähe ajada, ülikoole „rahututest“ elementidest puhastada jne. Kuid Hispaania r a h v a
käekäik ei ole kõige selle tagajärjel põrmugi õnnelikumaks ega paremaks muutunud.

Veel õnnetum on diktaatori tegevus olnud välispoliitilisel väerinnal. Laastav
sõjaline avantiür Marokkos, mille de Rivera töötas Hispaaniale auvääriliselt lõpule
viia, ripneb ikkagi veel otsustamatult hispaanlaste pää kohal. Viimase 12 aasta jook-
sul on ta hispaanlastele umbes 6 miljardi pezet'i maksuma läinud. Kehvale, teedeta ja
veeta riigile käib see täielikult üle jõu. Üks vabameelne leht rehkendas välja, et ra-
haga, mis on ära kulutatud afriklastega peetava mõttetu võitluse pääle, oleks võidud
ehitada umbes 40.000 kilomeetrid raudteid, kahekordseks tõsta rahvakoolide arvu,
veetumasse Andaluusiasse ja Kastiliasse otstarbekohast niisutust ehitada jne. Kuid
nüüd püsib Hispaania kultuuriline tasapind armetult madalal, kirjaoskamata prot-
sent ulatab kuni 60-ni, külvid kõrbeavad aastast aastasse põua kätte, rahvast aga rõhu-
vad rasked maksud, sest mõttetu maadevõitmise sõda nõuab määratuid ainelisi
ohvreid. Õeldakse: sõdima peab, seda nõuab isamaa armastus ja rahvuslik uhkus.
Kuid seejuures puutub sõda aga ka teise poole isamaa armastusse ja rahvuslikku uh-
kusesse ja see teeb võitluse hispaanlastele enam kui raskeks. Poolmetsikud araabla-
sed on nende vastu püha sõja välja kuulutanud ja saavutavad selles hiilgavaid taga-
järgi. Hoides eemale suurtest otsustavaist võitlustest, peavad nad pääasjalikult parti-
saani sõda. Nende salgad ilmuvad nagu maa alt säääl, kus neid kõige vähem oodata,
ja desorganiseerivad ning demoraliseerivad seega Hispaania diktaatori sõdurite ridu,
näppavad hulgaviisi nende hobuseid, katkestavad moona juurevedu ja kaovad enne kui
ülenjuhatus veel mahti saab ümber vaadata. Nad tunnevad hästi maastikku, nende
pool on kohalikkude elanikkude sümpaatia, nad on harjunud Afrika lämmatava kuu-
musega ja, mis pääasi, nad on kindlad usus oma võitluse õiglusesse.

Hispaanlased aga sõdivad, riigi majapidamise rahaline puudujääk kasvab hiigla
kiirusega ja järjest uued esheloonid suurükiliha veereb emade südantlõhestava nutu
all Afrika poole. Nutu all sellest hoolimata, et kindral de Rivera võitluse vajadust
põhjendab isamaa armastuse ilusõnadega, mida rahval sekka laiali kannavad pääle
tema enese veel terve leegion tema käsilasi, orjastatud ajakirjandus, kes kinnipaneku
ähvardusel sunnitud on kõike diktaatori sõnademulinat ära trükkima jne. jne.

Põlevad sisepoliitilised probleemid aga seisavad kõige selle tagajärjel lahenda-
mata. Kindrali diktatuuri varju all on bürokraatism välja arenenud otse äärmuseni,
ametlik asjaajamine upub paberivirnadesse. Tööliste kohta käiv seadusandlus, mille
juure kortes'id omal ajal asusid, on täielikult seismas, mis tekitab ähvardusrikkast kää-
rimist tööliste hulkades, iseäranis mäetööstuse ringkondades, kus kaevandustöölistel
veel seniajani tuleb töötada 10—12 tundi päevas. Ühistegelised asutused, mis enne
kindralivõimu katsusid ja suutsid elukallidusega teataval määral võidelda, on sulatud
ehk mitteusaldusväärilikkuses süüdistatavatena eelpoolnimetatud veltveeblike kontrolli
alla antud, kes nende tegevust peaaegu täielikult paralüüeerivad. Tööliste ühisused,
kuivõrd neid üldse veel järele jäänud, on kaotanud igasuguse iseseisvuse, nad peavad

käima sõjaväevõimude näpunäidete järele ja kaotavad rahva hulgas järkjärgult pea-aegu igasuguse autoriteedi.

Kuid rahvas vaikib. Oppositsioonilt on võetud igasugune legaalne tegutsemisvõimalus: Primo de Rivera on ses suhtes truu Sinovjevi ja Ko. järelkäija, ta tunnistab, nagu Sinovjev ja teised 3. internatsionaali mehed, demokraatia ainult rumalaks eelarvamiseks, millest vaja võimalikult kiiresti vabaneda. Ei ole olemas ei koosolekute-, ei sõna-, ei trükivabadust. Iga sõna, mis ülemuse vaadetega vähekesegi vastulus, ei näe sõjatsensori valju hoolekande tagajärjel trükimusta. Huvi trükisõna vastu on selle tagajärjel kadunud, ajalehed kaotavad oma tellijad; Madridis üksinda on viimase poole aasta jooksul 4 ajalehte ja mitu ajakirja seisma jäänud.

Kõige seesuguse vägivallavalitsuse tagajärjel võtavad separatistlikud piüüed järjest suuremat ja suuremat hoogu. Kataloonlased, kelle päälinnaks suur Barcelona, kellel oma keel, kirjandus, oma traditsioonid ja kultuurharjumused, ei taha juba ammu enam Madridi löa otsas tantsida ja ähvardavad end Hispaania valitsuse alt lahti lüüa. Ja kui Madridi valitsusel üldse võimalik on seda veel ära hoida, siis vististi ainult laialise autonoomia hinna eest.

*

Minevasuvine Tallinna kultuurikoosolek avaldas soovi ühise Soome-Ugri rahvaste ajakirja põhjendamiseks, mis oleks Soome-Ugri hõimude lähenemispüüete kesk-kohaks ja avaldajaks, ja mida kõik sugurahvad võimalust mööda toetaksid. Ühtlasi paluti Soome edustajaid selle soovi teostamise eest hoolitseda. Soomluse Liidu Sugurahva Osakond, mis paari aasta eest tegevust alustas, on nüüd Soome-Ugri kultuuri-lehe teostamisest kinni hakanud.

Lehe nimi on „Fenno-Ugria“, Soome-Ugri kultuurileht, ja ta ilmub osalt Soome, Eesti ja Ungari keeli. Toimetuse moodustavad Matti Pesonen, Rafael Engelberg, T. I. Itkonen, Alfred Jotuni, Yrjö Loimaranta, Alpo Sailo, A. O. Väisänen, V. Grünthal-Ridala, Jozsef Farago ja Igon Mossheg. Pääle selle on lehel hulk alalisi kaastöölisi Soomes, Eestis ja Ungaris. Leht ilmub 4 korda aastas, vähemalt 32 lehekülge number. Tellimishind on 235 Emk. aastas.

Lehe esimene number on 80 leheküljeliseks broshüüriks paisunud. Pääle toimetuse kirjutuse lugejale sisaldab ta järgmist: Rafael Engelberg, Fenno-Urgia (luuletus), eestistanud V. Ridala ja Ungari keele tõlkinud Jozsef Farago; Matti Pesonen, Soome-Ugri rahvaste kultuuriühtlus; K. I. Stahlbergi pilt; Rafael Engelberg, vana hariduse mees (luuletus John Abercomby mälestusele); Jozsef Farago, Mor Jokai (100-aasta mälestus); V. Grünthal-Ridala, Anna Haava (60-aasta mälestus); F. R. Fählmann, Koit ja Hämarik; Mihály Jungerthi, usutlus, edasi teated, arvustused, uudised ja mitmesugust.

Mitmekesisele sisule vastab hoolikas välimus. Kaanelihe on kunstnik Alpo Sailo joonistanud.

Lehte võidakse postitalitustelt, raamatukauplustelt, usaldusmeestelt ja ostekohe haridusministeeriumi kooliosakonna juh. G. Ollikult, Tallinn, Haridusministeerium, tellida.

*

Arvatavasti juba lähemal ajal tuleb riigikogus harutamisele eesti kriminaal-seadustiku eelkava, mis välja töötatud kohtuministeeriumi kodifikatsiooni osakonna poolt. Uue kriminaal-seadustiku maksmapanemine, mis kõrvaldaks praegu meil maks-vusel oleva ammu iganenud vene „uloshenie o nakasaniyah“ 1885. aastast, on omast kohast suursündmuseks meie noore vabariigi elus ja teataval viisil ka üks olulisematest tähistest tema tuleviku arenemise teel.

Vabariigi valitsuse otsusega 1. III. 1922. a. tehti erilise kriminaal-komisjonile, mille esimeheks kohtum. kodifik. osak. juhataja J. Reinhold, ülesandeks vene 1903. a. „ugolovnoje uloshenije“ eesti keele ümber panna ning selles meie oludele vastavad tarvilikud muudatused teha. Komisjoni tööviljana esinebki mainitud kriminaal-seadustiku eelkava.

Tuleb silmas pidada, et vene eelkava 1903. aastast n. o. orgaaniliselt välja kasvanud on meil praegu maksvatest seadustest, tema maksmapanemine ühes tarvilikumate, tema raamesse sündivate, täiendustega, seega meie piiratud oludes on kõige hõlpsam, kuna meil ju ikkagi jõudu ei jätkuks, vähemalt lähematel aastakümnetel mitte, luua täitsa omapärast seadustikku. Ja vene 1903. a. eelkaval, mis loodud ühe uuemaaja väljapaistvama juristi, senator Tagantsevi juhatusel, on suureks positiivseks väärtuseks tema erinev nuhtluse määramise süsteem, kus ettenähtud ainult nuhtluste ülemmäärad, ilma alammäärade äratähendamata, mis annab selle seadustikule suure paenduvuse nuhtluste fikseerimisel, vastavalt süüteo ilmele igal üksikul juhusel.

Meie seadustiku kava isearalduseks, vastandina suurema osa Lääne-Euroopa maade omadele, on surmanuhtluse alajätmine süütegude eest kõrgema riigivõimu vastu, riigi äraandmise ja eriti süüdraskendavatel juhtumistel ka surmamise eest. Sellele vastu ei ole vaieldud, kuna ju selge on, et meie geograafiline seisukoht ja suhted vähearenenud idapoolse hiigla-naabriga nõuavad karmimaid nuhtlusi mainitud süütegude eest, kui see ehk tarvilik oleks Lääne-Euroopa tsiviliseeritud maades.

Surmanuhtluse täidesaاتمise viisi kohta palus kriminaal-komisjon nõu Tartu ülikooli arstiteaduskonnalt, rõhutades, et see viis peaks olema inimlik (ruttuline, võimalikult vähe valusünnitav ja mitte verine), ja võimalikult ilma eri-personaali abita teostatav, kuna elukutselise timuka ja tema abiliste leidmine oleks raske meie oludes ja harilikul rahujalal seistes surmasaatmise ülesandeid sõjaväe-osade päale panna ei või. Eriti sooviti kuulda arvamist mürgiste gaaside abil surmamise kohta. Arstiteaduskonna poolt esitatud ettepanekutest leidis vastuvõtmist kriminaal-komisjoni poolt: alles jätta hukkamise poomise teel, mis mekaanilistest surmaviisidest kahtlemata rutulisemalt mõjuv ja pea momentaalse meelemärkuseta oleku saavutamise tõttu ka inimlikum on, kui näit. mahalaskmine (väljaarvatud, kui lastakse pähe) või guillotineerimine, kuid poomissurma mõistetule anda valik tühjendada mürgi-karikat, kus näit. hapu veiniga võiks anda selles hästi sulavat ja eriti selles lahus väga ruttu surmavalt mõjuvat tsüaankaalit. Siin võiks oletada, et küll igauks, kes poomissurma on mõistetud, võtab vabaksantud valiku puhul mürgikarika, nii et praktiliselt poomine äralangeks. Mis puutub mürgiste gaaside tarvitamisse mainitud sihis, siis narkootiliste gaaside käsitlemine eri maskiga nõuab tehniliselt vilunud personaali, ülesse hukatava kinnisidumist narkoosi toolile, lämmastavate gaaside tarvitamine jälle erilist kinnist gaasikammert, mille tõttu asi kaunis kulukaks läheb (suur hulk gaasi), niisamuti ka vilunud tehniline personaal kambri täitmiseks ja pärast tema tühjendamiseks tarvilik on.

Sellest saadik, kui viimased parlamendivalimised Inglismaal alamkotta rõhuva vanameelse enamuse andsid, on Inglismaa riigikorra, „poliitilise kainuse“ ja igasuguste muude hääde asjade eeskujaksseadmine meie parempoolseis ringkondades iseäranis elavaks läinud. Kahju ainult, et ka see elavus ei näita küllaladast erapoolestust: esile nihutatakse ainultki ikka neid fakte, mis meie parempoolsete püüete tõestamiseks tarvilikud, kuna aga seesugused asjad, mis neile nagu sinep keele päale, harilikult silmade vahele jäetakse.

Üks viimastest seesugustest sündmustest on Inglise vanameelsete juhi, praeguse pääministri Baldwini hiljutine kõne alamkojas n. n. „tööliste ühisuste poliitiliste maksude“ ärakaotamise seaduse eelnõu kohta, mis Inglise konservatiivide ja nende juhi taktika iseloomustamiseks väga tähtis ning meie parempoolsetele küllalt tähelepanuväärne.

Nimelt seati Inglismaa töölisteühisustes mõne aja eest päälle puhtametiühisliste, kutsehuviliste maksude sisse teatav lisamaks tööerakonna kasuks, mille varal tähendatud erakond võis aktiivsemat võitlust pidama hakata ka tööliiskonna poliitiliste huvide eest. Alles see „poliitiline maks“ võimaldas Inglise tööerakonnal jõuda nii mõjuvõimsale seisukohale, et ta isegi riigi juhtimisele pääsis. Loomulik sellepärast, et tähendatud maks konservatiividele algusest päälle suureks pinnaks silmas oli, kuid kõik nende katsed seda maksu ära kaotada, on seniajani luhta läinud.

Läinud aastal andsid valimised alamkotta, nagu teada, vanameelsetele rõhuva absoluutse enamuse ja nagu oodata võis, ei jäänud säääl nüüd ka töölisühisuste poliitiliste maksude küsimus päevakorrare tulemata. Nimelt esitati konservatiivide ringkondadest alamkojale hiljuti seaduse eelnõu, mis tähendatud maksud ära pidi keelama, põhjendusega, et ametiühisused on ainult tööliiskonna majandusliste kutsehuvide kaitsmiseks, aga mitte riigipoliitilise võitluse pidajaks.

Sotsialistide poolt Inglise alamkojas seletati see eelnõu mitte üksi käe välja sirutamiseks töölisühisuste vabaduse vastu, vaid otskoheseks väljakutseks revolutsioonilisele aktiivsusele. Kuidas meie parempoolsed omas leppimatuses seesuguse ähvarduse päälle reageeriks, võib juba arvata, sest et nimetus „tööline“ ja „kommunist“ nende meeltes harilikult on ühetähenduslised. Inglise vanameelsetel, kes parlamendis rõhuvas absoluutses enamuses, oleks ka väga kerge olnud tähendatud „revolutsiooniga“ ähvardamise päälle põgliku muigega vastata ja poliitiliste maksude ärakeelamise seadust rahulikult vastu võtta ja maksuma panna. Ometi nii aga ei sündinud, vaid vanameelsete juht, pääminister Baldwin, tundis end kohustatud olevat sotsialiste ähvardusest hoolimata nimetatud eelnõu vastu kindlasti välja astuma. Kõnet, mis ta sel puhul pidas, peetakse üheks hiilgavamaks Inglise parlamendi viimaste aastate ajaloo. Oli ju Baldwini seisukord väga raske: avaldamata vähematki kartust tööliste esitajate ähvarduse eest, pidi ta kaitsema seaduse läbikukutamist, mida vanameelsete ridadest esitatud ja neis ridades rea aastate jooksul nii energiliselt kaitstud. Ning see läks tal täielikult korda. Valitseva vanameelse erakonna juhil läks korda, kindlat usku avaldades rahva kainesse mõistusesse ja kultuurilisesse kindlusesse ning kodanlise rahu alalhoiu-teadvusesse, parlamendi konservatiivsele enamusele selgeks teha, et ainult kõigi rahvaklasside rahuliku koostöö teel on võimalik üle saada Inglise praeguse majanduslise seisukorra suurtest raskustest ja et sellepärast täielik eksitus oleks vastu võtta seadust, mida opositsioonil kerge oleks seletada provokatsiooniks, väljakutseks konstitutsioonivastasele tegevusele.

Ja kahtlemata on kindel, et Baldwini seesugusel üleskutsel rahule ning üksmeelele ühes poliitiliste maksude ärakeelamise eelnõu läbikukutamise määratu palju suurem mõju on äärmiste pahempoolsete revolutsioonilise aktiivsuse halvamiseks, kui seda oleks olnud vastupidisel sammul, mille astumiseks nii kindel pind Inglise praeguses alamkojas.

Inglismaa eeskujuks seadjad, õppigem midagi ka niisugustest tõsiasjust!